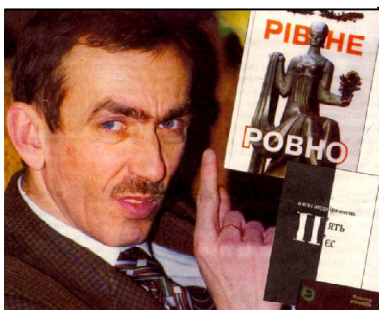

Аляксандар Грванец

...Ніколі цябе не існавала, мой
выпешчаны
ў марах, мой народжаны ў снах, мой
прысутны

...толькі на некалькіх дзясятках старонак
горад.

Ніколі дагэтуль і ніколі пасья...

Роўна / Ровно

Раман

III

Ты павольна прачынаешся, цяжка, быццам з моцнага бадуну, дакладненька, як сёння раніцай, там, далёка, на тым баку Муру. Рыўком падымаеш галаву з нечага такога нязручнага, цвёрдага, чаму і назову няма. Наогул яно магло б таксама называцца мурам, «сьцяною» з малой літары, унутранай сьцяною аднаго з памяшканьняў лексанупру, каля якой ты зараз напалову сядзіш на белым тапчане, пакрытым цэлафанам і нібыта белай прасьціной. Ты цалкам голы, толькі дзіркаты халат бяз гузікаў абвівае твае мужчынскія вабноты, а твая апратка — вельветкі, пакаменная і закрываўленая кашуля з джынсоўкай, шкарпэткі і абутак — усё гэта валяецца побач, на тапчане і часткова пад нагамі на падлозе.

— Ну всё, Шлойма Васілевіч, урэмя выйшла, адзайцець патроху. Усё прыятнае, што для вас было запланавана, ужо закончылася. Цяпер пачынаецца

Заканчэньне.

*Пачатак
у №3(28)*

*Пераклад
з украінскай*

Уладзімера АРЛОВА.

сер'ёзная работа,— лунае недзе над галавою глухі, нібыта з-за сыцяны, манатонны голас Самчука.

Рукі ня слухаліся. Нацягнуўшы вельветкі да каленяў і кашулю на плечы, Шлойма спыніўся адпачыць. Расслабленыя пальцы яшчэ ня ўмелі зашпільваць гузікі. Укол нарэшце пакінуў дзейнічаць, і ў галаве цяпер гуло, брыво балела, а левае вока зноў пачынала заплываць. Самчук прысеў на процілеглы край тапчану, нядоўга паглядзеў на пацярпелага пісьменьніка Эцірвана абыякавым спакойным позіркам. Потым павярнуўся да дзвярэй. Адтуль даляцела:

— Я думаю, ён ужо саабражае... Давай, чытай...

Шлойма з натугаю падняў галаву, адначасова адкасваючы неслухмянымі пальцамі рукавы кашулі. У дзвяхрах стаяў яшчэ і Мікола Іванавіч у міліцэйскім бушлаце старшага сяржанта паўзверх цывільнага пінжака. Пасьля Самчуковых словаў ён выцягнуў з нутраной кішэні некалькі аркушаў паперы фармату А4, складзеных у чатыры столкі, далікатна іх разгарнуў і прачытаў:

«Гражданин Эцірван Шэ Вэ, пражываюшчы у Западным сектары горада *Ровно*. Эксперціза, праведзеная ў лабараторыі гораддзела ЭмВэДэ ў прысутствіі панятых, засьвідзецельствавала, што на ізьятым у вас самадзельным нажы прысутствуюць сьляды чалавечаскай крыві. Да выясьнення лічнасьці... абладацеля гэтай крыві... ну яны тут і паналісвалі... вобшчэм, вы панімаеце, а ў пратаколе мы патом ісправім... значыць, да выясьнення лічнасьці вы задзержаны сьпецыяльным пастанаўленіем пракуратуры як інастранны гражданин на церыторыі СРУ! Вы можаце быць задзержаны да трох сутак ўключыцельна».

— Паслухайце... — свой уласны голас Эцірван таксама чуў, нібыта праз сыцяну. — Растлумачце мне, у якую гульню мы гуляем? Вы ж цудоўна ведаеце, што гэта — ня мой нож. Я яго купіў у тых трох... падонкаў, якія мяне потым зьбілі. Злавіце іх і ў іх высвятляйце ўсё, што датычыць гэтага нажа. А я сёньня ўвечары мушу быць дома, а сёмай гадзіне ў мяне прэм'ера ў тэатры... — І адразу да яго дайшла ўся бязглуздасьць вымаўленай фразы. Ці ж гэтыя двое хоць разумеюць сэнс слова «прэм'ера»?

— Вы далжны вот тут падпісацца, — Мікола Іванавіч нагнуўся над ім з паперамі і асадкай у руцэ, тыцкаючы пальцам у нейкую пустую графу ў самым нізе.

— Я нічога падпісваць ня буду! — прыгадаўшы даўні досьвед «собеседованій» з ворганамі, адсек Шлойма і дзеля пэўнасьці схаваў далоні за сьпіну.

Мікола Іванавіч пасьля секунднага роздуму прамармытаў: — Ну, харашо... — і запытальна паглядзеў на Самчука. Той, па-ранейшаму стоячы каля дзвяхрэй, гмыкнуў, зьмерыў Міколу Іванавіча зьнішчальным паглядам і прымірэнча, амаль умольна загаварыў, ласкава вымаўляючы кожнае слова.

— Ладна, Шлойма Васілевіч. Ня хочаце, то й ня хочаце. Але вы адзявайцеся, бо ў нас з вамі яшчэ тут, у лечсануры адно кароценькае дзела есьць.

— Якое яшчэ... якая яшчэ справа? — Шлойма ўжо ўправіўся з рукавамі і амаль усімі гузікамі на кашулі. Ён падняўся з тапчану, пахіснуўшыся, рыўком падцягнуў і зашпіліў штаны. — Чаго вы яшчэ ад мяне хочаце?

— Не беспакойцеся, справа не апасная. Кrome таго, вам дажэ інцярэсна далжно быць. Бо гэта касаецца ліцэратуры. Вас хоча бачыць Сьцепаніда Дабрамолец.

«Сьцепаніда Дабрамолец? А хто гэта такая?» — ужо амаль запытаў Шлойма, але ў астатняе імгненьне памяць выдала неабходную інфарма-

цыю. Съцепаніда Парфіраўна Дабрамолец, калі б яна нарадзілася мужчынам, магла б сёння называцца патрыярхам роўненскай літаратуры. Яшчэ школьнікам Шлойма выседжваў у актавай зале роднай васемнаццатай школы доўгія, аб'яднаныя з двух урокаў паўтарагадзінныя сустрэчы са старой сівой пісьменьніцаю, аўтаркай трылогіі «Шлях да волі», якую складалі тры раманы: першы, уласна, «Шлях да волі», а таксама «На волі лепей, чым у няволі» і «З волі ў няволю ня хоча ніхто», дзе дэталёва й шырокамаштабна апавядалася пра станаўленьне Савецкай улады на Роўненшчыне — кароткачасовы, яшчэ да падпісаньня Берасьцейскага міру, прыход чырвоных кавалерыстаў; два дзесяцігоддзі пад Польшчай, калі члены КПЗУ на каспіратыўных кватэрах чыталі нелегальна прывезеную «з таго боку» «Правду»; залаты верасень 1939-га; першыя калгасы; барацьба сялянаў з нямецка-фашыстоўскімі захопнікамі, а заадно і з аўнаўскімі галаварэзамі; шчасьлівы дзень Перамогі 9 траўня; паваенная адбудова й разбудова народнагаспадарчага комплексу вобласьці. Аўтарка трылогіі мірна важыла носам табаку за сталом на сцэне, а настаўніцы мовы і літаратуры зачитвалі вучням фрагменты з яе твораў. Творы тыя прыкладна раз на дзесяць гадоў перавыдаваліся і пашыраліся выключна па кнігарнях Роўна і вобласьці, відаць, ня маючы па-за яе межамі аніякага попыту. І вось цяпер яго хоча бачыць Съцепаніда Дабрамолец...

— А яна што... яна яшчэ жывая? — пытаньне прагучала цалкам недарэчна. Калі «хоча бачыць», ды пэўна ж жывая, у пераносным сэнсьсе такія фразы ня кажуць нават супрацоўнікі ворганаў.

— Яна зараз тут, у лечсанупры, на другім паверсе, у дваццаць другой палатце, на сьпецабсьледаваньні. У яе быў сардэчны прыпадак, недзе месяцы тры назад. І з тых пор яна ляжыць у лечсанупры. Сёння яна пазваніла ў абком і папрасіла па вазможнасьці з вамі сустрэцца. Ёй пайшлі наўстрэчу. Так што — прайдзёмце, Шлойма Васілевіч...

Плетучыся паміж Самчуком і Міколам Іванавічам ужо знаёмым лінолеумным калідорам паўз запыленыя фікусы, Шлойма, на ўсялякі выпадак і каб разагнаць у галаве туман, прыгадаў галоўных персанажаў і асноўную сюжэтную канву трылогіі Съцепаніды Дабрамолец.

Малады пастух, напалову сірата з Палесься Мікола Музічук пасьяля франтоў Першай сусьветнай і грамадзянскай войнаў вяртаецца ў родную вёску Рэмчыцы. Яго каханая Галя па волі змучаных цяжкай працаю бацькоў (і супраць волі ўласнай) выйшла замуж за мясцовага багацея-жміндзюгая. Сустрэўшыся з каханым Міколам, Галя прысягае, што яны будуць разам, нават калі дзеля гэтае мэты яна змушаная будзе атруціць нялюбага мужа Рыгора. Аднак да гэтага не даходзіць — Рыгор сам замярзае ў лесе, вяртаючыся нападпітку з кірмашу. Мікола і Галя злучаюць свае лёсы, хоць падступны вясковы поп айцец Герасім ня хоча іх вянцаць. Мікола з Галяй «жывуць у граху», а ўся вёска, пад'юджаная папом, асуджае маладую пару. Цёмныя, затурканыя сяляне не разумеюць шчырых і чыстых пачуцьцяў маладзёнаў. Іх падтрымлівае адно мясцовы дзівак, бядняк Анісім, які яшчэ на пачатку стагоддзя быў кур'ерам ленінскай «Искры» на Валыні і нека нават езьдзіў на кансьпіратыўную сустрэчу з геніяльным правадыром у Пароніна. Якраз Анісім упершыню апавядае Міколу пра магчымасьць пабудовы справядлівага грамадскага ладу без папоў і багацеяў, пакрыёма прыносіць яму пачытаць Карлаў Марксаў «Капітал», ды іншую забароненую прагрэсіўную літаратуру. Потым Анісім з Міколам пад пашытым Галяю чырвоным сьцягам выводзяць вясковую беднату Рэмчыцаў на

першую ў гісторыі паселішча першатравеньскую дэманстрацыю. Выкліканая папом Герасімам паліцыя разганяе дэманстрацыю і арыштоўвае Міколу з Анісімам. Аднак у белаяпанскім астрозе Мікола наладжвае новыя, яшчэ шырэйшыя сувязі з гарадскімі рэвалюцыянерамі і праз колькі гадоў вяртаецца дадому перакананым барацьбітом за сьветлую будучыню працоўных усяго сьвету. Назаўтра нападам гітлераўскай Нямецчыны на Польшчу распачынаецца Другая сусьветная вайна.

Наступны раман — «На волі лепей, чым у няволі» паводле законаў серыялу пачынаўся з таго самага месца, дзе сканчваўся папярэдні. На ўзьлеску ўскрай вёскі позна ўвечары ці на самым досьвітку Галя, зусім выпадкова, выходзіць па ваду ці, магчыма, трэсьці каноплі і пазнае ў ледзь прыкметнай постаці далёка ў канцы гасьцінца свайго каханага. Пакінуўшы пасярод дарогі вёдры ці, магчыма, каноплі, яна бяжыць штосілы, як амерыканская супер-жанчына Марыён Джонс, каб, прыпаўшы любаму да грудзей і, адсопшыся, паведаміць, што за час яго адсутнасьці ў іх нарадзіўся хлопчык Васілька. Дзіцятку ўжо амаль годзік, расьце здаровенькі, ды вышэй згаданы поп-шкоднік Герасім адмаўляецца хлопчыка хрысьціць. «Няхай сабе, і так чалавекам вырасьце!» — адказвае Мікола і, узяўшы каханую жонку за белыя рукі, ідзе дахаты, падхапіўшы па дарозе пакінутыя Галяю вёдры, ці, магчыма, каноплі. Дома ён дастае з калыскі і цалуе сына, сядзе да стала пасьнедаць, а потым з галавою занурваецца ў рэвалюцыйную дзейнасьць. Крыху болей як праз два тыдні ўся вёска на чале з Міколам выходзіць сустракаць хлебам-сольлю чырвоназоркавыя танкі з вызваліцелямі, адзінакроўнымі братамі з Усходу. З-за пуні на сялянаў з нянавісьцю пазіраюць мясцовыя жмідзюгаі-багацеі на чале з айцом Герасімам. Ды шчасьлівыя працоўныя не надаюць вялікага значэньня іхняй бяссьілай лютасьці. Новае шчасьлівае жыцьцё расквітае ў Рэмчыцах. Людзі радасна запісваюцца ў калгас, каб у супольнай працы жыць-пажываць і ліха ня знаць. Усе бяз вынятку дзеці ідуць у школу, дзе маладая й гожая настаўніца, якая прыбыла разам з вызваліцелямі, вучыць іх чытаць і пісаць. Міколу Музічука сяляне-працаўнікі аднагалосна абіраюць старшынём калгасу. Іхні выбар ухваляюць і на бюро райкаму, дзе Міколу адразу пазнаюць колішнія таварышы па астражнай камеры і без кандыдацкага стажу прымаюць у шэрагі партыі. Кіруе на бюро райкаму былы вясковы дзівак Анісім, і ордэн Баявога Чырвонага сьцягу кропляю крыві (менавіта так, «кропляю», а ня плямаю, гэты вобраз добра-такі зьдзівіў Шлойму яшчэ падчас чытаньня раману і, відаць, таму так моцна засеў у памяці) гарыць у яго на штрыфелі пінжака. Якраз Анісім першы і вітае Міколу, абдымае яго і шэпча на вуха: «Ведаю — ты дастойны. Ты выстаіш. І ты — ня здрадзіш. Веру ў цябе, Мікола!»

Няпоўныя два гады праіснаваў у Рэмчыцах калгас, якім кіраваў Мікола Музічук. І другі раман Сыцепаніды Дабрамолец сканчваўся напярэдадні 22 чэрвеня 1941 году, перад пачаткам страшнага ваеннага ліхалецьця. У суботу, 21 чэрвеня, адказны партработнік Анісім прыехаў з раёну ў родную вёску і заначаваў у хаце старшыні калгасу М. Музічука. Седзячы за сталом пры чарцы, ён пасьпеў прыцішана расказаць сябру-пабрацімцу Міколу пра напружанае міжнароднае становішча і незьлічоныя гітлераўскія полчышчы за Бугам, «вось тут, недалёка, там, дзе Валынь...» А прахапіліся Мікола з Анісімам і перапалоханая Галя з трохгадовым Васільком пад роў фашыстоўскіх самалётаў у чыстым небе Бацькаўшчыны. Анісім тэрмінова выехаў у райцэнтр кіраваць эвакуацыяй, а Мікола загадаў зьбіраць усіх калгасьнікаў на агульны сход і на тым сходзе абвясціў пра вераломны напад

фашыстоўскай Нямецчыны на Краіну Саветаў ды пра неабходнасць збройнай барацьбы.

Ужо адолеўшы ўвесь даўжэзны лексанупраўскі калідор і падымаючыся сходамі на другі паверх, Шлойма выцягнуў з сховак памяці яшчэ й фабулу завяршальнага раману трылогіі. Якраз гэты раман выклікаў у свой час найбольш заўвагаў і нараканьняў крытыкі, бо ў ім на старонках першага варыянту аўтарка з сімпатыяй вывела вобраз маладога сувязнога-аунаўца Юрка. Паводле прыватных размоваў, сама Сыцепаніда Дабрамолец у гады вайны ўжо даволі сталай жанчынаю мела бурлівы раман з юным нацыяналістам, што і намагалася завуалявана (ды, відаць, усё ж недастаткова завуалявана) увасобіць у сваёй прозе. Перапрацаваны другі варыянт раману быў здадзены ў выдавецтва са спазьненнем, а сьвет ён пабачыў з яшчэ большым спазьненнем, пасля ажно чатырох унутраных рэцэнзіяў. Два рэцэнзенты мелі высокія вучоныя ступені, а два іншыя — высокія вайсковыя званьні. У дапоўненым, зьмененым і пераробленым тэксьце Мікола Музічук ужо праз колькі дзён пасля вайны й прыходу акупантаў на зямлю Ровеншчыны бярэцца за арганізацыю ў лясках вакол роднае вёскі партызанскага аддзелу «Мсьціўцы».

Галя з Васількам хаваюцца ў суседняй вёсцы ў далёкіх сваякоў. Анісім, правёўшы ў райцэнтры эвакуацыю, пераходзіць на нелегальнае становішча і прыбывае ў родную вёску, зьмяніўшы аблічча. Ды ўсё ж падступны поп Герасім апазнае колішняга аднавяскоўца і неадкладна выдае яго фашыстоўскім прыхвасьням — аунаўцам і паліцаям. Нязломны Анісім гіне пад катаваньнем, так і ня выдаўшы месца дыслакацыі партызанскага аддзелу «Мсьціўцы». Разьлічваючыся з ворагам, партызаны здзяйсняюць уначы зухваты напад на вёску, караюць папа і ягоных падпывалаў, а потым працягваюць збройную барацьбу, пускаючы пад адхон гітлераўскія эшалоны на чыгуначных перагонах Роўна—Сарны і Роўна—Ківерцы. Аддзел Міколы Музічука мацнее і разрастаецца. Мясцовыя фашыстоўскія прыхвасьні — аунаўцы і паліцаі — абліваюцца халодным потам, пачуўшы адзін толькі яго назоў — «Мсьціўцы». Але калі аднаго разу камандзір аддзелу прабіраецца ў суседнюю вёску, каб там пабачыцца з жонкаю й сынам Васільком, ён трапляе ў засаду, зробленую аунаўцамі ды паліцаямі з ініцыятывы таго самага, згаданага раней маладога нацыяналіста Юрка, які быў з такой сімпатыяй паказаны аўтаркаю ў першай рэдакцыі раману. У другой рэдакцыі Юрко, хоць ён і бядняцкі сын, сьпявае ў царкоўным хоры, дзе ён трапляе пад згубны ўплыў айца Герасіма.

На другім паверсе Шлойма са сваімі неадлучнымі спадарожнікамі ішоў такім самым калідорам, засланым лінолеумам, толькі замест шыльдачак з назвамі кабінетаў тут на дзвярах былі нумары: 2, 4, 6, 8 і далей адпаведна шэрагу парных лічбаў. Таму палата нумар 22 мусіла быць аж дзесьці ў канцы калідору. І яшчэ па кутках не стаяла фікусаў.

...У гітлераўскай катойні Мікола Музічук ляжыць некалькі дзён паранены, зьвязаны і кінуты ў сутарэньні бяз ежы і вады. Калі яго, ужо амаль непрытомнага, нечыя рукі вызваляюць ад кайданоў і прыводзяць у прытомнасць, ён сьпярга думае, што гэта прыйшлі яго расстрэльваць. Пагатоў, усё адбываецца на сьвітанку, яшчэ ледзь шарэе. Але не, насамрэч гэта партызаны, неспадзявана й дзёрзка напаўшы на райцэнтр, захапілі будынак камендатуры, у падзямельлі якога і трымалі іхняга камандзіра. Ледзь жывога Міколу Музічука яго баявыя пабрацімы пад рукі выводзяць на волю. Перапалоханья фашысты ўцяклі з мястэчка, тым больш, што з усходу ўжо

нястрымна наступае Чырвоная Армія, і не за гарамі той дзень, калі ненавісных захопнікаў назаўсёды выганяць з гарадоў і вёсак Ровеншчыны — а сталася гэта, як усе мы добра памятаем... ну, калі гэта сталася? Хто хоча сказаць? Ну, вядома, у лютым 1944-га...

Перад самымі дзвьярыма палаты нумар 22 хтосьці з суправаджальнікаў — ці то Самчук, ці то Мікола Іванавіч — прытрымаў Шлойму за плячо.

— Тут нада падаждаць. Бо старая жэншчына можа нахадзіцца ў бяспмяцтве або проста спаць. І яшчэ адна просьба да вас, Шлойма Васілевіч, — ня нада ёй ні ў чым пярэчыць, саглашайцеся з усім, што яна скажа. А то, самі панімаеце, можа расстроіцца пісацельніца, сэрца зноў схопіць...

Самчук, ціхенька працініўшы дзверы, сьпяраша зазірнуў у вузкую шчыліну, а потым наўздзіў зграбна й нячутна прасьлізнуў сваім вялікім целам усярэдзіну. Шлойма і Мікола Іванавіч засталіся ў калідоры. Шлойма пакратаў пальцамі зашытае й залепленае брыво.

...Пасьля вызваленьня Роўненшчыны ад нямецка-фашыстоўскіх захопнікаў і канчатковага аднаўленьня Савецкай улады Мікола Музічук вяртаецца ў родныя Рэмчыцы і бярэцца за адбудову роднага калгасу. Галя і Васілька таксама вяртаюцца, і ўзьяднаная сям'я цешыцца сваёй узьяднанасьцю. Вяртаюцца з вайны спачатку параненыя, а потым проста дэмабілізаваныя чырвонаармейцы. Шмат каго не дачакаліся жонкі-ўдавіцы і дзеці-сіроты. Але час ідзе, і трэба будаваць новае жыцьцё. Ды будаваць яго ў поўным аб'ёме перашкаджаюць праклятыя нацыяналісты і колішнія паліцаі, якія, затаіўшыся ў навакольных лясах, запалохваюць даверлівых сялянаў, забараняючы ім запісвацца ў калгас, і нават забіваюць маладую настаўніцу, тую самую, што прыехала ў вёску ў залатым верасьні 1939-га. Мікола Музічук на чале аддзелу «ястрабоў», куды запісаліся ўсе дэмабілізаваныя воіны і некалькі падлеткаў, уступае ў адзінаборства з аўнаўскімі вылюдкамі. У гэтым страшным, крывавым змаганьні Міколу сьмяротна раняць, і, ужо прывезены таварышамі дадому, ён, адхінуўшы Галю, якая ўсё рыдала ды прыпадала яму да прастрэленых грудзей, пасьпявае сказаць сыну Васільку словы свайго завету: «Жыві сумленна, Вася. Вучыся. Працуй для людзей...» Пасьля гэтых словаў вочы затуманіліся, а з грудзей вырваўся перадсьмяротны ўсхліп...

У школьныя праграмы творы Сыцепаніды Дабрамолец не ўваходзілі, але ўжо на факультэце ўкраінскай філалогіі педінстытуту іх старанна вывучалі і штудыявалі, ім быў нават прысьвечаны асобны білет на экзаменах па ўкрсаўлітаратуры. Сам Шлойма на другім курсе пісаў курсавую працу на тэму «Мастацкія асаблівасьці характараў палескіх сялянаў у рамане-трылогіі Сыцепаніды Дабрамолец». Ад тае пары ён так цудоўна і захаваў у памяці хаду падзеяў усіх трох раманаў. Маладая, сьвежая, трэніраваная памяць не супраціўлялася, нібы губка, усмоктваючы ў сябе ўсе калізіі й перэпетыі. Праз гэта ў будучым Шлойма ня мог часам прыгадаць дэталі з кароткай навэлкі Борхеса ці невялікай аповесьці Грабала, прачытаных нашмат пазьней, але сюжэты ўсіх трох раманаў Сыцепаніды Дабрамолец заселі ў ім назаўсёды.

Дзверы палаты нумар 22 зарыпелі, і зьявіўся Самчук. Уся ягоная службовая зьнешнасьць, з тварам уллучна, прамянілася неўдаванымі клапатлівасьцю, павагаю й пашанай.

— Значыць так, Шлойма Васілевіч. Яна зараз прыгатовіцца, і вы зайдзеце. Мы з Міколам Іванавічам вас тут падаждзем. Гэта другі этаж, вокны там у палаце зарашочаныя, так што дажэ і ня думайце, другога выхада, як у гэтыя дзверы, у вас няма. Прабудзеце, сколькі патрэбуецца, толькі так,

штобы ня дужа ўтамляць старушку. І не нярвіраваць. Саглашайцеся з усім, што яна вам скажа, пра што ні папросіць. Яна ляжыць, не ўстае, так што вы каля яе сядзьце на блізім расстанні, што б яна вас харашо чула і бачыла. Усё, давайце, заходзьце. Помніце, мы тут, радамы, за дзьвярыма.

Шлойма пацягнуў на сябе дзьверы і зайшоў у прыцемную заштораную прастору палаты. Памяшканьне было вузкае й доўгае. Нейкая расьліна — ці ня фікус? — нахілілася ў гаршку на засланым газецінай зэдліку пры сьцяне, выпрацоўваючы паводле свайго расьліннага прызначэньня кісларод. А далей, каля вакна, у глыбіні палаты, на высокім артапедычным ложку ляжала, выклаўшы рукі паўзьверх тоўстай пуховай коўдры і падняўшы яму насустрач ускудлачаную галаву, сама Украінская Савецкая Літаратура — што вечна памірала і, адначасова, была вечна жывой. Павольна, асьцярожліва, амаль навобмацак у штучным прыцемку палаты Шлойма наблізіўся да ўзгалоўя ложку.

III

Гэта была велічэзная жанчына, без сумневу, пад цэнтнер. «Ніколі ня думаў, што яна такая вялікая... — мільганула ў Шлоймавай галаве. — Але ж бачыў я яе ўсяго некалькі разоў у жыцьці і толькі на адлегласьці. І гадоў найменш трыццаць таму». Туша ў ложку правільнай, падобнай да купалу гарою ўздымалася пад коўдраю, нагамі да зашторанага вакна. Калі яна варушылася, ложка цененька і жаласна парыпваў. Сівыя жорсткія валасы на галаве ў Сьцепаніды Дабрамолец яшчэ зьберагалі сьляды завіўкі, карыя вочы з-пад сіваватых броваў глядзелі паважна, цьвяроза і цалкам асэнсавана.

Шлойма нерашуча спыніўся каля самага ложка, шукаючы вачыма, дзе можна было б прысесьці.

— Сядайце вось тут. Пятро, дай крэсла чалавеку, — прамовіла пісьменьніца нягучна, але цьвёрда і выразна. Толькі цяпер Шлойма заўважыў, што ў палаце ёсьць яшчэ нехта. У нагах, скурчыўшыся і зьліўшыся з шторами, сядзеў і як быццам драмаў невысокі, аднак шыракаплечы мужчынка з бародкаю на скуластым твары псіхіятра-неўрапаталага. Пачуўшы зьвернутыя да яго словы старой пісьменьніцы, мужчына мітусьліва падхапіўся і, выняўшы з-пад ложку белае судно, у якім штосьці плёскалася, перахапіў яго шыйкаю наперад і стрымгалоў выляцеў за дзьверы.

— Вось зараз мы адны, — Сьцепаніда Дабрамолец, зьлёгка крактануўшы, павярнула на левы бок, тварам да Шлоймы, ад чаго ложка цягліва завішчэў. — Зараз можам спакойна пагаварыць. Як вы даехалі? Якое там у вас надвор'е?

— Дзякуй, нармалёва, — фраза выскачыла з Шлоймы без усякага асэнсаваньня, як стандартны адказ на стандартнае пытаньне. — Надвор'е... як... надвор'е ў верасьні.

— Вы ехалі сюды аўтобусам або цягніком? — наступнае пытаньне было ўжо менш стандартным, ды ня менш незразумелым.

— Я прыехаў на аўто, на машыне, Сьцепаніда Парфіраўна. — Шлойма падышоў яшчэ на крок бліжэй і, не пытаючы дазволу, лёгенька сеў на краёчак ложка, акурат на тое месца, дзе нядаўна сядзеў чалавек, называны Пятром, які нешта доўга ня нёс абяцанага крэсла.

— На машыне... Вы маеце сваю машыну? У вас там пісьменьнік можа дазволіць сабе мець уласную машыну... — У голасе старой пісьменьніцы гучаў ці то смутак, ці то дрэнна прыхаваная зайздрасць. Шлойма вырашыў

далікатна патлумачыць усё да канца. Сьцепаніда Дабрамолец падцягнулася за більца і сама сабе падбіла падушку, каб лепей бачыць суразмоўцу.

— Не, гэта не маё аўто. Калісьці я меў сваё, але яно ўжо старое, не прайшло тэхагляду. А гэтае я наняў, узяў напрат.

— У вас там можна ўзяць машыну напрат? Як гэта цікава...

— Можна... як усякую іншую рэч. — Размова ўвайшла ў нейкае незразумелае, непрадбачанае рэчышча, але скіроўваць яе кудысьці ў іншы бок Шлойму не хацелася.

— Вось-вось — як усякую рэч! У вас там і чалавек робіцца рэччу! І чалавека можна ўзяць напрат! А асабліва — жанчыну! Жанчына ў вас сталася аб'ектам гандлю! Яна, растаптаўшы сваю годнасьць і жаночы гонар, змушаная прадаваць уласнае цела! — Сьцепаніда Дабрамолец ужо не прамаўляла, а выгуквала гэтыя фразы кудысьці ўгору, у столь ці ў зашторанае вакно, так што Шлойма нават падумаў пра магчымую наяўнасьць у палаце нумар 22 якіх-небудзь прыладаў для праслухоўваньня. Ён ня меў чаго адказаць на гнеўныя інвектывы старой пісьменьніцы, ды яны як быццам і ня вельмі датычылі яго асабіста. Прынамсі, свае віны за прыгнечанае становішча жанчынаў у сьвеце ён не адчуваў.

Тым часам прыступ лютасьці ў Сьцепаніды Парфіраўны мінуўся гэтак сама раптоўна, як і накаціўся. Яна яшчэ колькі разоў гайданулася ў ложку і заціхла, нібы кароткая летняя бура. Нядоўга памаўчаўшы, старая пісьменьніца вярнулася да пытанняў-адказаў:

— А скажыце мне, юначка... Там у вас як быццам быў калісьці, за часамі маёй маладосьці... нейкі малады, персьпектыўны прэзаіт. Прозьвішча ягонае... прозьвішча на «а» заканчвалася. Прычына... Плачына... Дуброва... Мярэча... Нейкае такое прозьвішча. Дык я хацела б у вас пацікавіцца — ён жыве яшчэ? Нічога з ім ня сталася? Што ён цяпер піша?

«Нічога не зразумеў. Дзе гэта — «там у вас»? І калі былі часы яе маладосьці? Чаму я мушу пра гэта памятаць? Дый прозьвішча такое нічагуткі мне ня кажа — Кручына, Дручына...» — Такія думкі бязладна прашамацелі ў Шлоймавай галаве, і ён, каб хоць нешта адказаць, прамармытаў пасьял пярэрвы:

— Ён... ён працуе. Піша, выдаецца. Крытыка яго хваліць. — Бо расчароўваць і нерваваць старую пісьменьніцу не хацелася, у адпаведнасьці з інструкцыямі Самчука, які чакаў за парогам. Ды яна й сама, здаецца, ужо забылася, чым цікавілася, бо на колькі хвілінаў зноў засяроджана замоўкла, потым доўгім рухам-намаганьнем выцягнула аднекуль з-за плячэй празрыстую пластыкавую кіслародную маску з шлангам і, паднесшы яе да твару, некалькі разоў цяжка, хрыпата і глыбока ўдыхнула.

— Разумееце, я тут ужо даўно... — Яна зноў сур'ёзна й асэнсавана паглядзела на Шлойму, адвёўшы маску ад роты. — І, напэўна, тут ужо й застаўся. Дык вось, я сёньня пазваніла ў абкам, звязалася асабіста з таварышам Манасенкам, і ён даў дабро на гэтую нашу сустрэчу. Так-так, не здзіўляйцеся! Вы, напэўна, чулі, што Сьцепаніда Дабрамолец увесь час у апале, у апа... апазіцыі... Але і тут, у нас, умеюць прыслухацца да думкі пісьменьніка... часам. Калі бываюць змушаныя да гэтага. Нават ідуць на сустрэч. Калі паказаць характар і настаяць.

— Так, я заўважыў. — Шлойма падумаў, што ўсё ж трэба нешта адказаць, і рэкнў зусім недарэчнае. Сьцепаніда Дабрамолец на ягоныя словы

пакрывілася, нібы ад зубнога болю. Яе зноў зьнянацку апанавала ўквеленасьць.

— Дык вось, слухайце і не перабівайце! — крыкнуўшы неўласцівым ёй высокім тонам, старая пісьменьніца зрабіла кароткую ўдліваю прэрву, у якой Шлойма ўнутрана сьціснуўся, ажно падкурчыў у чаравіках пальцы. — Я вас запрасіла сюды ня проста так. Ня рот з вамі паласкаць. Зараз я вам перадам адну рэч. Гэта мой твор. Мой апошні твор. Мой галоўны твор. Твор усяго майго жыцця. — Сьцепаніда Дабрамолец, зноў крактануўшы, павярнула ў ложку і з-за сьпіны, з-пад коўдры, з бяздонных нетраў свайго неабсяжнага ложа выцягнула акуратную, зялёную, перацягнутую гумкай тэчку з завязкамі. Белы кардонны квадрацік, наклеплены на тэчку, быў у два радкі аздоблены друкаванымі, напісанымі ад рукі атрамантавымі літарамі: «С. Дабрамолец. Палеская сага». Патрымаўшы ў руках, пагайдаўшы, быццам уважыўшы тэчку, Сьцепаніда Дабрамолец, ледзь-ледзь падняўшыся ў ложку, працягнула яе Шлойму.

— Вось. Уручаю вам гэтую працу. Уручаю й давяраю вам! — Голас яе гучаў даволі ўрачыста. — Вазьміце. Зьберажыце гэты мой твор. Перавязіце яго туды, у ваш сьвет... — Панізіўшы голас да шэпту, старая пісьменьніца раптам хрыпата керханула і з намаганьнем выціснула з сябе працяг сваёй урачыстай прамовы: — У вольны сьвет... У той, які вы называеце вольным!.. Магчыма, там, у вас, удасца апублікаваць... гэты мой твор. Хачу, вельмі хачу, каб ён дайшоў да людзей, дзеля якіх я яго стварыла!

Шлойма ўзяў тэчку ў рукі — яна цягнула ня меней, як на паўтара кіло, а то і на ўсе два. Як быццам у сярэдзіне была не папера, а нейкае значна цяжэйшае рэчыва. Але адкрываць тэчку пры аўтарцы было няёмка, хоць цікавасьць ужо тачыла яго — што ж там за сагу стварыла Сьцепаніда Парф-іраўна? Ці ня ёсьць гэты твор працягам трылогіі «Шлях да волі»? Бо ніякіх іншых твораў, апроча трылогіі, старая пісьменьніца ніколі не пісала і не выдавала, што, як ні дзіўна, было ёй на карысьць, бо дазваляла крытыкам параўноўваць яе з класікам расейскай прозы Міхаілам Шолахавым.

— Я закончыла яго ўжо тут, у лякарні... — пісьменьніца неадрыўна глядзела на тэчку ў Шлоймавых руках. — Пісала нават не ў шуфляду, а сюды, у ложак. Стварала пад сябе... — апошнія словы яна прамовіла з годнасьцю й гонарам.

Шлойма маўчаў, баючыся зноў рэкнуць якую недарэчнасьць.

— Яшчэ я хацела б вам сказаць... — пасля свайго папярэдняга пасажу Сьцепаніда Дабрамолец нешта зьбянтэжылася, яе гаворка зрабілася нерашучаю, у голасе зазьвінелі ноткі сумневу і просьбы. — Калі за выданьне гэтага твору будзе заплочана... будзе налічаны які-небудзь ганарар... — Старая пісьменьніца замаўчала і ашклелым поглядам утупілася ў Шлоймава пераносьсе. Ён маўчаў, ня ведаючы, што адказаць, не разумеючы, куды хіліцца размова.

Вытрымаўшы доўгую прэрву, Сьцепаніда Дабрамолец незадаволеная, але ўжо ня так нерашуча (трымценьне ў голасе зьнікла) працягнула сваю думку. — Дык вось, калі ўдасца атрымаць які-небудзь ганарар, — а я не сумняюся, што мой твор, калі яго выдаць, бясспрэчна, будзе папулярны і зьбярэ не абы-які наклад, — я хачу, каб усю суму ганарару вы... — яна зрабіла выразны націск на астатнім займеньніку, — пасля адлічэньня сабе належных камісійных... ну, я думаю, дзесяць адсоткаў вас цалкам задаволіць? — у голасе пісьменьніцы зноў зазьвінела просьба-сумнеў, — ...бо ўжо больш за пятнаццаць, ну няхай дваццаць адсоткаў я вам прапанаваць ніяк не

магу... — Шлойма па-ранейшаму засяроджана маўчаў, пакрысе ўцяміўшы, да чаго хіліцца размова, ды ўсё адно нічога не разумеючы ў яе сутнасці й мэце. Ложак зноў скрыготліва застагнаў. Гэта Сьцепаніда Дабрамолец заварушылася-захіталася ўсім сваім вялікім целам пад коўдраю, уладкоўваючыся зручней. Шлоймава маўчаньне яе таксама нервала, аднак яна з усіх сілаў намагалася гэтага не паказаць. І далей яна загаварыла зноў ціхім, цьвярозым і ўраўнаважаным голасам.

— Ну добра, калі хочаце, можаце ўзяць сабе палову... Пяцьдзясят адсоткаў я вам ніколі б не прапанавала, каб не знаходзілася ў такім цяжкім, украй бязвысьцэвым становішчы... Вы павіны разумець, што гэта мой адзіны, мой апошні шанец на...

— Пачакайце, Сьцепаніда Парфіраўна!.. — спрабаваў Шлойма ўмяшацца ў яе маналог. — Я вас не зусім... зусім не... я вас дрэнна разумею...

— Не! — амаль закрычала старая пісьменьніца. — Не перапывайце мяне! Пяцьдзясят адсоткаў — гэта ўсё, край, верхняя мяжа таго, што я магу вам прапанаваць! Бо інакш гэта ўжо будзе проста рабунак! Бо я старалася, працавала, пісала, я, можна сказаць, душу ўклала ў гэты свой твор. Таму, зрабіце ласку, за палову ганарару вазьміцеся і ўладкуйце яго ў каторае з вашых выдавецтваў! А рэшту, другую палову налічанага ганарару, вы мусіце... Чуеце? — мусіце! Мусіце пералічыць сюды, у ровенскую гарадскую ашчадную касу нумар... у цэнтры, на Ленінскай, каля швальні... Ня памятаю нумару, зараз прыйдзе Пятро, ён вам усё скажа... вось — пералічыць у касу на рахунак, яго нумар вам зноў жа скажа Пятро... на імя Дабрамольца... Пятра Сьцепанідавіча.

Сьцепаніда Дабрамолец замаўчала, аддыхваючыся. Шлойма таксама маўчаў. Ён і далей нічога не разумеў, акрамя таго, што старая хоча недзе надрукаваць свой раман і спадзяецца атрымаць за гэта пэўную грашовую ўзнагароду. Пярэчыць не хацелася, каб не расчараваць яе, не хваляваць — ня толькі таму, што гэта сувора забараніў Самчук, але і з маральна-этычных меркаваньняў.

— Пятро... Гэта мой... Гэта мой сын... — Сьцепаніда Дабрамолец, відаць, вырашыла не пакідаць ніякіх недамовак. — Атрымаўшы гэтыя грошы, ён зможа... ён зоймецца арганізацыяй падрыхтоўкі экспазіцыі маёй кватэры-музею. І гэта будзе першая мемурыяльная пісьменьніцкая кватэра-музей у нашым... у нашым з вамі горадзе, Шлойма Васілевічу... — Голас старой пісьменьніцы пакрысе цішэў, тэмп гаворкі запавольваўся, сама яна як быццам незаўважна пагружалася ў сон ці ў стан нейкага трансу.

Ззаду хтосьці крануў Шлойму за плячо. Ад неспадзяванкі Эцірван здрыгануўся й падхапіўся, прычым зялёная тэчка ледзь не звалілася з каленяў. За плячыма ў яго стаяў Пятро. «Як нячутна ён падышоў. Нават дзьверы ня рыпнулі, і крокаў чуваць не было», — паспеў падумаць Шлойма, пакуль Пятро куртатымі ўчэпістымі пальцамі не пацягнуў яго да сябе за гузік на джынсоўцы.

— Давайце адыдзем... Трэба пагаварыць...

Судна ў руках у Пятра ўжо не было, але не было і абяцанага крэсла, і ад рук ягоных пахла сунічным мылам. Шлойма зрабіў колькі крокаў ад ложку да дзвярэй, паспеўшы пры гэтым азірнуцца на старую пісьменьніцу, якая, хоць яшчэ й варушыла вуснамі, нячутна прамаўляючы нейкія словы яму наўздагон, але ўжо закаціла вочы пад лоб і аднастайна, рытмічна захрапла, выцягваючыся дагары і выпроставаючы пад коўдраю ногі.

— Разумееце... — Пятро Сьцепанідавіч гаварыў усхваляваным басаві-

тым шэптам. — Разумеце... для маці... ня так для маці, як для мяне гэта адзіны шанец вырвацца адсюль. Паведамляю вам па сакрэце — я навуковец. І мае напрацоўкі... мае дасьледаваньні ў галіне параўнаўчай псіхіятрыі, калі я змагу зьехаць адсюль, безумоўна, зацікавяць маіх калегаў, спецыялістаў у Заходнім сьвеце... Але для гэтага... для гэтага я мушу зьехаць без перашкодаў, як сын знакамітай пісьменьніцы, каб мне далі вывезьці ўвесь мой архіў... Спадзяюся, вы нам дапаможаце... Маці ўскладала такія вялікія... велічэзныя надзеі на гэтую сустрэчу з вамі...

Пятро Сыцпанідавіч натужна дыхаў, адпрацаванае паветра вырыва-лася з яго барады нясьвежым і прытхлым, вочы сьвяціліся непрыхаваным хваляваньнем. Шлойма прыгадаў вычытаную немаведама калі думку, што лекар-псіхіятры паціху пачынаюць захворваць на хваробы сваіх пацыентаў. З намаганьнем адарваўшы моцную руку Пятра Сыцпанідавіча ад свайго гузіка, ён на ўсялякі выпадак адступіў на крок і з гэтай дыстанцыі адказаў у шырокі барадаты твар з усёй магчымай сур'ёзнасьцю:

— Я паспрабую зрабіць усё, што ў маіх сілах...

Пятро Сыцпанідавіч зазьзяў ад радасьці, з-пад барады нават выпаўзла нясьвежая, шараватая ўсьмешка.

— Ой, дзякуй вам, дзякуй вам загадзя! — Ён раптам зрабіўся паважным, нібы нешта ўспомніў. — А пра форму аплаты, я спадзяюся, маці з вамі не забыла дамовіцца?..

Шлойма, мацней прыціснуўшы да грудзей зялёную тэчку, перавёў на яе позірк і падміргнуў, паказваючы, што ўсё о'кэй, усё залагоджана. Пятро Сыцпанідавіч хацеў зноў схапіць яго за гузік, ды ў апошнюю хвілю, ужо падняўшы руку, стрымаў сябе і ўзяў Эцірвана пад локаць. Узяў моцна, трошкі разьвярнуў і павольна-павольна павёў да выхаду, канфідэцыйна мармычучы:

— А калі ў вас раптам, крый Божа, здарыцца тут што, у горадзе, дык вы толькі знайдзіце спосаб зьвязацца са мной, я таксама маю магчымасьць ад усёй душы вам дапамагчы... Я магу, да прыкладу, калі ўзьнікне такая патрэба... зрабіць вам асьведчаньне... эксьпертызу вашага псіхічнага стану й прызнаць вас з якіх-небудзь прычынаў непадсудным... Майце гэта, калі ласка, на ўвазе.

Шлойма, які патрапіў усё ж выбавіць нарэшце свой локаць з пальцаў псіхіятра і сына старой пісьменьніцы, акурат прыгадаў нібыта ў сьне праслуханы вар'яцкі тэкст пратаколу, агучанага Міколам Іванавічам колькі хвілінаў таму ў прылазьніку тамографа. Трохі адхінуўшыся й нахіліўшыся наперад, ён таямнічым голасам адказаў:

— Бясспрэчна, я буду мець на ўвазе. Гэта і сапраўды можа мне спатрэбіцца, нават найбліжэйшым часам. Самі разумеце, жыцьцё такое складанае, варта быць гатовым да ўсяго.

Пятро Сыцпанідавіч паглядзеў на Шлойму зьнізу ўгору дасьледніцка-выпрабавальным позіркам, як сапраўдны эксьперт на пацыента, які «косіць пад псіха». З твару было відаць, што ён не зусім дае веры Эцірванавым словам, заўважаючы (або, дакладней, адчуваючы) у іх нейкую прыхаваную ці пастку, ці частку іроніі — цалкам беспадстаўна, што трэба адзначыць асобна. Але сказаць нешта ў адказ Пятро Дабрамалец ужо ня здолеў, бо яны павольна-павольна дайшлі да дзьвярэй палаты, і з-за іх ужо чуваць было шорганьне — гэта Самчук з Міколам Іванавічам там, за дзьвярыма, нецярпліва пераступалі з нагі на нагу. Пятро Сыцпанідавіч схапіў Шлойму за далоню правай рукі з такой сілаю, што ў пісьменьніка зьліпліся ўсе пальцы. Абое мужчынаў моўчкі паглядзелі адзін аднаму ў вочы і гэтаксама бяз словаў

кіўнулі адзін аднаму на адвітаньне. Атрымаўся як быццам узаемны паклон, японскі самурайскі рытуал. Пасьля паклонаў Пятро Съцепанідавіч таксама моўчкі здабыў з кішэні нагавіцаў квадратную кардонную картку, абсалютна такую ж, як тая, наклепаная на зялёнай тэчцы, і паднёс яе Шлойму да вачэй. На картцы друкаванымі лічбамі былі акуратна выведзеныя два нумары — ашчаднай касы і ашчаднай кніжкі. Не прамовіўшы ні слова, Пятро Съцепанідавіч элегантна запіхнуў картку ў нагрудную кішэню Шлоймавай джынсоўкі.

Быццам на разьвітаньне, старая пісьменьніца на ложку, пад вакном, яшчэ раз пацягнуўшыся, працягла й нягучна выпусьціла вятры, але Шлойма, які быў ужо каля дзьвярэй, успрыняў гэта толькі як блаславеньне. Пятро кінуўся ў глыбіню палаты і замітусіўся каля ложку, падтыкаючы коўдру й папраўляючы пад галавою ў хворай падушку. А Шлойма Эцірван штурхнуў дзьверы і ступіў цераз парог, прыціскаючы да жывата перацягнутую гумкай зялёную тэчку. Ён адбыў важную сустрэчу, ён выйшаў насустрач сваім квадратнаплечым праважатым. Самчук і Мікола Іванавіч — абое з амаль радаснымі выразамі твараў — павярнуліся да пісьменьніка. У позірках чыталася ўдзячнасьць за тое, што ён усё ж выйшаў сам, без прымусу, не намагаючыся ўцячы праз вакно, якое, насуперак Самчуковаму папярэджаньню, не было закратаванае, і нават фортка ў ім была адчыненая, хоць паветра ў палаце ўсё роўна было даволі прытхлым, значыць карысьці ад форці было нуль.

Шлойма выдыхнуў з лёгкіх апошні глыток таго застаялага паветра і запытальна паглядзеў на Самчука й Міколу Іванавіча.

— Ну, куды цяпер?

|||

А цяпер зноў назад, туды, адкуль цябе і прывезьлі, па-за дварамі, нейкімі партызанскімі вуліцамі Мірушчэнкі—Астафава—Прыходзькі—Бегмы, у якіх адвеку не было папярэдніх назваў, бо яны зьявіліся ўжо па вайне, забудаваліся й засяліліся прыходзькамі з навакольных вёсак, і праз гэта зьбераглі і вясковую мараль, і вясковы характар стасункаў, хоць цяпер гэтымі вуліцамі пралягаюць маршруты аўтобусаў і нават тралейбусаў. Але тутэйшыя гаспадыні яшчэ й сёньня могуць сабе дазволіць проста ў пантофлях перабегчы пад носам у тралейбусу да суседкі цераз дарогу, каб пазычыць солі ці перапытаць рэцэпт саленьня агуркоў. Вязуць цябе ўжо не міліцэйскім «уазікам», а той самай шэрай «валжанаю», якой забіралі і з Струцінскай, і з бацькоўскай кватэры. (Калі вы, таварыш Шлойма, пакідалі лексанупр, аўто ўжо стаяла перад уваходам у корпус, у засені яблынькі, і кіроўцы ў ім не было.) На каленях у цябе ляжыць, падскокваючы, перацягнутая гумкаю тэчка, а за вакном легкавіка праплывае спачатку аднапавярховы прыватны сектар, а потым і пяціпавярховыя цагляныя хрушчоўкі, вышынная забудова па вуліцы Маскоўскай, забудова другой паловы шасьцідзясятых. І тут таксама прамінала тваё юнацтва, ня ўсё ж было валэндацца паркам.

Тут пралягала твая дарога ў школу, з Астафава яшчэ трэба было павярнуць на куртаценькую вулачку імя прагрэсіўнага дасьледніка прыроды Дарвіна. Менавіта так, «Дарвіна», без імя, і цябе страшэнна здзівіла й насьмяшыла, калі ў дзявятым класе Колька Пелех, які жыў якраз на той вуліцы, ня ведаў, як звалі сэра Чарльза на імя. Гэта выявілася падчас адкрытага ўроку біялогіі, дзе прысутнічалі настаўнікі вясковых школаў Роўненскага раёну, а таксама інсьпектары райана і гарана. Пелех, патэнцыйны залаты медаліст, засьпеты зьянацку, хвацка шпарыў каля дошкі

адказ пра эвалюцыйнае разьвіцьцё біялагічных відаў, непрыкметна падглядаючы ў шпаргалку і ўжываючы толькі прозьвішча вучонага, а калі ўквеленая такой непавагаю настаўніца папрасіла яго ўсё ж назваць дасьледнікава імя, сумеўся. Каб дапамагчы вучню выблытацца і самой не апынуцца ў няёмкім становішчы, біялагіня наважылася на падказку:

— Яго звалі гэтак сама, як кінаартыста Чапліна. Ведаеш Чапліна? То як яго звалі?

Пелех, не вагаючыся, выдаў:

— Чарлі!

Адкрыты ўрок настаўніцы біялогіі ацанілі на «выдатна».

Мікола Іванавіч, седзячы каля Самчука, які кіруе «Волгай», раптам павярнуўся да цябе на задняе сядзеньне і, усміхаючыся, папрасіў яшчэ адну замежную цыгарэту, калі засталіся, вядома. Ты памацаў па кішэнях джынсоўкі, і пачак «Галюазу» знайшоўся чамусьці ў левай кішэні, хоць ты заўсёды меў звычайку класьці яго ў правую. Дый цыгарэтаў у ім адчувальна паменела. Засталася іх там пяць або шэсьць, адну з іх ты працягнуў Міколу Іванавічу, другую запаліў сам. Курылася смачна, але потым хутка пачало паднуджваць — ці ад голаду, ці таму, што даўно не паліў.

Надвор’е, пра якое нядаўна пыталася Сыцепаніда Дабрамалец, пачало мяняцца. Замест сонечна-туманьлівага ранішняга сфугмата, якое трывала і па абедзе, неба зацягнулася шчыльней, і нават дробныя, мікраскапічныя кроплі імжачкі расою асядалі на ветравым шкле «валжаны».

За Маскоўскай, на апошнім скрыжаваньні, за квартал ад Муру, каля інтэрнату медвучэльні вы павярнулі направа, на Кузьняцова, праімчалі ўгору проста пад вокнамі вуглавой кватэры Бляшаных на другім паверсе, над аптэкай; ты яшчэ пасьпеў азірнуцца: ну, ці ня паліць там на гаўбцы, схіліўшыся на парэнчы, пенсіянер-паталагаанатам І. Бляшаны? Леваруч, за гранітным парапетам, разьлягаецца парк, ты ўжо адзначыўся там сёньня, уласна, адсюль, ад гэтага парापету, ты й пачаў сёньняшнюю сваю прагулянку, такую жаданую, доўгачаканую і такую няўдалую.

Але ж цябе нездарма цягнула сюды. Ты сапраўды павінен быў, сапраўды мусіў пабыць тут. Мусіў удыхнуць гэтага паветра, прайсьці засеньню гэтых дрэваў, няроўным асфальтам гэтых прысадаў. Бо хоць бываў ты і ў зацішным берлінскім Тыргартэне, і на шматлюдных кракаўскіх Плантах, і ў мюнхенскім Энглішэ Гартэне пераступаў цераз целы нудыстаў па-над вузенькай прытокай рачулікі Ізар, і Люксембурскі сад у Парыжы, і Летні сад у Пецярбургу расьцілалі перад табою жвір сваіх сьцежак і сьцяжынак, якраз гэты парк жыве ў табе і адразу вынырае з сьвядомасьці, варта пачуць ці прачытаць аднаскладовае слова з чатырох літар — «п. а. р. к». Чатыры літары, з іх тры глухія зычныя...

«Па-р-рк!» — быццам гук разрыву, разьдзіраньня тканіны, і ў прадзертую высокую вузкую шчыліну відаць той, іншы, прытульны беззваротна страчаны, спакойны мілы сьвет, у якім усё дрэннае было недзе далёка, там, за акіянам, у тым страшным, чужым, прадажным сьвеце, дзе правіў баль Жоўты Д’ябал, дзе пентагонаўскія ястрабы выседжвалі атамную бомбу, дзе працоўныя шыхтаваліся ў даўжэзныя чэргі на біржы працы, каб знайсці хоць якую працу і хоць неяк пракарміць сваю сям’ю. А тут сыну-другакласьніку давалі дзесяць капеек на дзіцячы сеанс — і ён тупаў сабе паркам да найбліжэйшага кінатэатру імя Шаўчэнкі ці да «Юнацтва», трохі далей, у цэнтры, і нічога з ім не прычынялася — гэта ж вам ня Сэнтрал Парк у Нью-Ёрку!.. І назад вяртаўся надвяхоркам, добра нацягаўшыся па горад-

зе, таксама цераз парк. Няхай гуляе дзіця, на двары ж такая цудоўная пара, а па тэлевізары зусім няма чаго глядзець: па першай праграме — «Сельская гадзіна», а па другой — «Таленты твае, Украіна!» Ну а ўвечары, пасья праграмы «Час», яшчэ фільм які-небудзь пакажуць — ці малдаўскі, пра ляўтараў, ці кінастудыі «Узбекфільм», а потым, ужо зусім позна — «Дакументальны экран», які вядзе той вядомы расейскі паэт, які заікаецца, або «Камера глядзіць у сьвет» — там такія жажі паказваюць: пра дэманстрацыі беспрацоўных, і як іх паліцыя лупцуе, а ў Ізраілі зноў жыды з арабамі чубяцца, і што яны там хочуць? А вось Міна Бенцыёнаўна з другога пад'езду, тая, што ў сьпісе жыхароў на першым паверсе пішацца, як Ніна Барысаўна, з Ізраілю пасылку атрымала. Там і футра новае, натуральнае, і хустка, і дзьве шапкі, і ўсялякага лёгкага адзеньня поўна. Але ў лисьце, прыкладзеным да пасылкі, сваякі пішуць, што ўсё ў іх надта дарагое, і яны сабе ня вельмі шмат могуць дазволіць купіць... А яшчэ ў іх жанчын у войска забіраюць, хай Бог літуе, у казарме жыць, анучы мыць, з аўтамату страляць, мабыць, таксама змушаюць!.. Тут і так жывеш, як на вайне...

«Волга» закладае паварот налева, паўз кааператыўны тэхнікум ды гарсавет, паўз кінаафішу на сьцяне швальні, а цяпер і направа, на вуліцу Пушкіна, тут яшчэ сёньня ты ня быў. За металёвай агароджаю праплывае гарадзел унутраных справаў, наўрад ці твае спадарожнікі падпарадкоўваюцца якраз гэтаму кіраўніцтву, яны з іншага ведамства. На рагу, за міліцэйскай управай, туліцца аднапавярховы, з ружовым тынкам, старэнькі «ОВИР», цяпер ты схпіў вокам на шыльдзе той дзіўны скарот ОУЗВМН — ці не адсюль прыйшоў табе сёньня раніцай ліст, падпісаны інспектарам Калтунцом, які два тыдні перад тым ляжаў на галоўпошце, проста пад Мурам, чакаючы, пакуль «па меры назапашваньня» зьбярэцца поўны кантэйнер карэспандэнцыі ў Заходні сектар.

Леваруч прамільгнула абкладзеная сьветлай пліткаю сумнеўна прэстыжная пятнацатая школа, тут, — калісьці пісала Вульяна — вучыцца Ілько. Ты ня бачыў пляменьніка немаведама колькі, ён ужо ў трэцім ці, можа, і ў чацьвертым класе. Застаецца адно спадзявацца, што яму падыдуць джынсы, купленыя сёньня ўраньні амаль наўсьлеп, ты так і сказаў прадавачы: «На дзесяцігадовага хлопчыка». Высокі ён або нізенькі, ты ведаць ужо ня мог. А некалі, за часамі адзінага гораду, ты меў звычайку прывозіць пляменьніку саколкі з малюнкам на грудзях — з Афінаў і Прагі, з Берліну й Бону. Тады ты ўвесь час меў хлопца перад вачыма, дык і праблемаў з памерам не ўзьнікала.

Некалі ты й горад свой заўсёды меў перад вачыма, увесь у цэласьці, ён быў сувымерны табе, а ты — яму, які пакідаў, такі і сустракаў, ты шчыра хацеў быць песьняром гэтага краю, гэтага гораду, даволі безаблічнага, даволі абыякавага, ды ўсё ж роднага, свайго, якому выбачаеш ўсё толькі з прычыны вашае параднёнасьці. Ты намагаўся пісаць пра яго вершы й прозу, атрымлівалася ня надта, магчыма таму, што асабліва не было пра што пісаць. Дробныя тэмы й драбнючкі варыяцыі на іх. Потым ты напісаў колькі п'есаў, у якіх наогул не было рэальнага антуражу — і табе ўдалося. Тыя п'есы пераклалі, паставілі, і далей ты пісаў ужо толькі так — выдумляючы сьвет з ягонымі дэталямі, драбніцамі, засяляючы яго таксама прыдуманымі, штучнымі персанажамі. Стварыць уяўны сьвет выявілася лягчэй, чым даваць рады сьвету рэальному.

Праваруч, у атачэньні ялінак, ядлоўцу і яшчэ нейкай хваёвай зеляніны — кіраўніцтва лясоў. Ці — лясамі, хто яго ведае, як правільна. Ці можа гаспадаркі,

таксама лясной. Бо Роўненшчына — край лясны, як, дарэчы, і Валынь, куды ты сёння раніцою меўся запрасіць Ізабелу і Маўльвюрфа ў грыбы. Колькі ж гэта часу прамінула з таго сонечна-туманьлівага ранку, калі, здаецца, нішто не вешчувала... Вось і зноў літаратуршчына паперла з цябе, пісьменьнік Эцірван...

Леваруч, у глыбіні вулчкі з ніцаю вярбою сярод ходніку — гатэль «Мір», абнесены калючым дротам. Відаць, праўду апавядаюць, што ў гэты гатэль, што навісае над Мурам сваімі дзевяцьцю паверхамі, ня селяць нікога, апрача супрацоўнікаў органаў, пераважна прыезджых з Кіеву, і што яны, гэтыя супрацоўнікі, вядуць з гатэлю назіраньне й праслухоўваньне Заходняга сектару. А вунь, наперадзе, ужо і выгін Муру, а пад ім постаці ў накідках колеру хакі. Яны бачаць вашае аўто і адступаюць пад самы Мур, на крок назад, ківаюць Самчуку, які прыгамоўвае і, прачыніўшы дзьверцы, пра нешта перамаўляецца. У гэты час Мікола Іванавіч адкручвае правае вакенца і выкідае недапалак, які ўжо даўно затушыў, але трымаў у далоні, бо ў «Волзе» няма папальнічкі. Ты свой бычок проста непрыкметна прытаптаў на гумовым дыванку пад нагамі. Некультурна, але хіба ты вінаваты, што няма папальнічкі. Цікава, учыніў бы ты такое там, у сябе, па той бок Муру? Ці ўжо тутэйшая атмасфера так на цябе паўплывала?.. Шлойма падумаў, што на гэтае пытаньне ня можа адказаць сьцьвярджальна.

Самчук зачыніў дзьверцы, газануў і, павольна заварочваючы налева, пад'ехаў уздоўж Муру да сходаў перад адчыненымі наросьцеж дзьвярыма Дому палітычнай работы. Тут ты быў сёння, недзе ў абед. Кола замкнулася.

III

Хоць да вечару было яшчэ далёка, хол Дому палітычнай работы сьвяціўся ўсімі сваімі лямпамі й ліхтарамі. Парты, за якімі сёння ўдзень сядзелі пісьменьнікі, ужо былі ў тры паверхі складзеныя адна на адну пад глухой сьцяною, а вызваленую прастору запаўняла публіка. Абранутыя ў аднолькавыя гарнітуры-двойкі, кантралёры правяралі ў дзьвярах наяўнасьць запрашэньняў. Шлойму і ягоны почат яны прапусьцілі бесперашкодна, прычым шматзначна пераглянуліся. З глыбіні холу ім насустрач зьявіўся Трахім Зубчук, адказны сакратар і старшыня *Ровенскага* аддзяленьня Саюзу пісьменьнікаў СРУ. Са змушана-шчырай усьмешкай ён рухам рукі, не працягваючы яе, запрасіў Шлойму ісьці за ім. («Нібы заразнага...», — прамільгнула думка.) Самчук і Мікола Іванавіч адразу ж адсталі, быццам растаўшы ў натоўпе. Аднак іхнія позіркі на сваёй патыліцы Шлойма адчуваў бесперастанку цягам усяго вечару.

Зубчук, па-ранейшаму ўсьміхаючыся, правёў пісьменьніка Эцірвана на надта доўгім бочным калідорам да Актавай залы («Цікава, што ж гэта за акты тут адбываюцца?» — сам сабе гмыкнуў Шлойма) — высокае й прасторнае памяшканьне, досыць слаба асьветленае люмінесцэнтнымі лямпамі, было амаль цалкам запоўненае працоўнымі. Аб тым, што гэта сапраўды працоўныя, сьведчылі ордэнскія калодачкі на левай грудзіне ў многіх з іх, а таксама стан іхняга адзеньня — зляжалага ў шафах і куфрах, а сёння проста вынятага й распраўленага, праз што складкі ў месцах згінаў на нагавіцах і пінжаках былі вельмі прыкметнымі. Некаторыя з гэтых гарнітураў, відаць, перад апрананьнем нейкі час адвісалі на прыслонках крэслаў і більцах ложкаў, ад чаго складкі сьж-так распрасталіся. Між тым, у пінжакі й нагавіцы былі апранутыя толькі мужчыны, а рэдкія жанчыны —

прыкладна $\frac{1}{10}$ сьпісу прысутных — былі прыбраныя трохі больш ахайна і маляўніча, прычым кожная чацьвертая з іх замест дзелавога гарнітуру (спадніца, жакет і белая блузка, аздобленая карункавым каўняром-жабо) нават мела на сабе шыкоўную сукню сіняга, зялёнага або чырвонага колеру.

Пытаньне першае: колькі ўсяго жанчын у зале было ў сукенках, калі вядома, што агульная колькасць удзельнікаў адкрытага паседжанья абкаму складала 640 чалавек, а адна з жанчын, даярка-зьвеньнявая з вёскі Старое Сяло Ракітнянскага раёну Кібукевіч Вульляна Восіпаўна, мела на сабе брунатны плюшавы пінжачок і чорную хустку ў ружачкі? (Задачу можна разьвязаць у тры розныя спосабы.) **Пытаньне другое:** колькі мужчынаў было ў пінжаках, калі ўсяго адзін прысутны мужчына (апрача Шлоймы, які апануў ураньні джынсоўку) меў на сабе яркі сіні швэдар з кантраснымі малінавымі рукавамі?

— Што гэта за сход? — Шлойма як мага сур'ёзнай паглядзеў на Зубчука.

— А вам што, дагэтуль не казалі? Зараз павінна адбыцца разгорнутае абмеркаваньне вашага раману.

Раман «Мур» Шлойма, прытаміўшыся ад драматургіі, напісаў на пачатку мінулага году, і львоўскае выдавецтва «Касталія» неўзабаве выпусьціла яго эксьперыментальным накладам адна тысяча асобнікаў. Але сярод чытацкай грамадскасьці ЗУР (гэта значыць — Львову і прадмесьцяў) кніжка асаблівага посьпеху ня мела, хоць і атрымала колькі прыхільных рэцэнзіяў. А ў некалькіх кнігарнях Заходняга Роўна і наагул было прададзена асобнікаў пятнаццаць-дваццаць, у выніку чаго на першым накладзе ўсё й скончылася. А тут раптам маеш — разгорнутае абмеркаваньне.

— Гэта значыць — удзельнікі гэтага абмеркаваньня прачыталі мой раман? — Шлойма ня даў веры, такога проста не магло быць.

Зубчук дыпламатычна вытрымаў насыцарожаную пярэвру і ўзважана працягваў:

— Ну-у, можа і ня ўсе... Але той-сёй, я думаю, пэўная частка, прачытала. Прынамсі прачыталі ўсе, каму належыць... у чые абавязкі гэта ўваходзіць... — Было відаць, што закранутая Шлоймам тэма была для Зубчука, далікатна кажучы, не зусім прыемнай, і нават балючай. Таму Эцірван вырашыў, што ведае ўжо дастаткова, і ўсе іншыя пытаньні будзе трымаць пры сабе да больш зручнага моманту, якога, між іншым, так і не надарылася.

Прайшоўшы пад абшытай фанераю сьцяной праз усю залу да першага раду і першага-другога крэслаў у ім, Зубчук з Шлоймаю спыніліся. «Першы рад, першае месца...» — Шлойма сам сабе ўсьміхнуўся: якраз на гэтым месцы ён любіў паседжваць у Вольным тэатры падчас рэпетыцыяў, што праводзіў Маўльвюрф. Шлойма не належаў да празьмерна ўніклівых аўтараў, але некалькі прагонаў наведаў — ці бачыць рэжысёр падзеі ў тэксьце ягонае п'есы так, як бачыць іх ён, Эцірван. Вядома ж, рэжысёр бачыў усё цалкам іначай, ён выскокваў на сцэну, імгненна пераўвасабляючыся, дэманстраваў акторам, якія вобразы яны насамрэч павінны ў гэты час ствараць, злаваўся, сварыўся, рагатаў, абзываў актораў рознымі словамі і колькі разоў нават даволі востра (хоць і па-нямецку) выказаўся пра аўтара п'есы, над якой працаваў.

Шлойма павярнуўся тварам да залы і паглядзеў углыб. І яму ўмомант усё зрабілася зразумелым. Залу запаўнялі ня толькі працоўныя. Вунь, у чацьвертым-пятым радзе, зусім недалёка, сядзеў таксіст у тэнісцы і з падбітым вокам. Адразу за ім, прытуліўшы да сябе старэнькага шэрага пудзеля, у бок сцэны пазіраў з-пад броваў пенсіянер, што гуляў сёньня ў

парку. Тройца «рабацягаў» у зашмальцаваных пінжаках пра нешта перамаўлялася проста ў сярэдзіне залы, недзе на роўні дванаццатага раду. А вунь сястра Вульяна, Мікола ды Ілько ў брунатным школьным гарнітурчыку прабіраюцца на свае месцы, прамінаючы ў вузкім дзвятым радзе пенсіянера І. Б. Бляшанага, які нахабна прыйшоў на такі ўрачысты сход з плэрам (прадбачліва зьняўшы перад кантралёрамі ў дзвярах навушнікі) і цяпер павольна хітаў галавою ў такт аднаму яму чутнай музыкі. За некалькі крэслаў ад яго штосьці шукаў у кішэнях пінжака, напэўна, акуллары, Пятро Сыцепанідавіч Дабрамолец. Праходзячы паўз сына знакамітай пісьменьніцы, Вульяна, азірнуўшыся, сустрэлася позіркам з братам і хутка прымружыла адно вока — амаль падміргнула. Недзе мусіла быць і маці, і Вобля з дачкою, і мытнік, які памяняў сто марак паводле выгоднага курсу, і — хто яшчэ патрапіў у лік 640 асобаў, якія маглі сесьці ў Актавай зале, а яшчэ чалавек 25-26 маглі, нікому не замінаючы, стаяць каля дзвярэй у праходах, што яны і рабілі.

Над сцэнаю, проста ў зале сьвяціўся велічэзны транспарант з электрычных лямпачак: «Пазор і ганьба адступніку Эцірвану!» Некалькі лямпачак не гарэлі, у прыватнасьці, слова «пазор» выглядала, як «пазог», а «ганьба», як «іаньба». У глыбіні сцэны, якраз над сталом прэзідыуму, з столі апускаўся нейкі незразумелы прыстасон — дзьве вялікія металёвыя паўкулі, да якіх былі прымацаваныя металёвыя, гумовыя й пластыкавыя кабелі й трубка.

Зубчук з другой спробы перахапіў запытальны позірк пісьменьніка Эцірвана і, на хвілю задумаўшыся, вырашыў, што мусіць неяк пракаментавачь дзіўную спаруду пад стольлю.

— Гэта Дэ У Пэ А, — патлумачыў ён скорагаворкаю. — Сакрэтная распрацоўка нашага радыёзаводу. Я ня маю права расказваць, але ж вы ўжо амаль свой («Нішто сабе!» — прыгаломшана адзначыў Шлойма), таму ведайце, што «Д.У.П.А» расшыфроўваецца, як «Думальна-уніфікавальныя промневы аргэгат». Выпраменьваньне, якое ідзе ад яго, робіць думку калектыву аднолькавай. Над гэтай вынаходкаю біліся найлепшыя фізікі і біёлагі ўсёй Украіны... Сацыялістычнай Украіны, як вы разумееце. Покуль што выпушчаны два эксьперыментальныя ўзоры — адзін вісіць перад намі, а другі забралі ў Кіеў, здаецца, у Вярхоўную Раду. Але на гэтую сакрэтную распрацоўку радыёзаводу ўжо ёсьць, я чуў, куча замоваў — з Расеі, з Беларусі, з іншых госу... дзяржаў СНГ. Дарэчы, аперацыю па вашым затрыманьні... гэта значыць — па вашым залучэньні да супрацоўніцтва бюро абкаму таксама здзяйсняла пад уздзеяньнем «Д.У.П.А». І, як бачыце, усё прайшло адносна ўдала, ці ня так?.. — Ён адмыслова скончыў на запытальнай фразе і зазірнуў Шлойму ў вочы. Шлойма вырашыў, што мае права не адказваць. Ды Зубчук ня вельмі й прагнуў гэтага, бо праз колькі секундаў, ціхенька падняўшыся бочнымі сходамі на сцэну, нырцануў налева, за кулісы. Шлойма ўбачыў, як ён, па-ранейшаму прыгінаючыся, крадком, пайшоў у глыбіню сцэны.

У гэтую хвілю нешта дзесьці бразнула, прыстасон пад стольлю лёгенька, амаль па-камарынаму зазьвінеў і на сцэну, да стала прэзідыуму, з-за кулісаў пад воплескі зале пацягнуліся кіраўнікі гораду і вобласьці. Яны марудліва ішлі адзін за адным, гужам, воплескі ўсё нарасталі, аж пакуль не перараслі ў суцэльны шум, пагрозьлівае шамаценьне крылаў тысячы або, найменей, паўтысячы кажаноў, а кіраўніцтва ў два шэрагі, паводле нейкага свайго ранжыру, пасела ўздоўж стала, і старшыня, не сядяючы, паправіў

мікрафон і заспакойлівым жэстам падняў руку. Воплескі апалі, як спыняецца раптоўны летні дождж.

— Пачынаем!.. — гук ад мікрафону водгульна разьляцеўся па прыціхлай зале. — Пачынаем пасяджэньне пазачарговага адкрытага пленуму абкаму Камуністычнай партыі СРУ! Яно будзе прысьвечанае выкрыцьцю й асуджэньню адступніка... (старшыня зазірнуў у паперку, якую трымаў двума пальцамі) — Эцірвана Шлоймы Васілевіча... пісьменьніка, жыхара Заходняга, акупаванага сектару гораду *Ровно*. Слова для дакладу мае... першы сакратар абкаму КП СРУ таварыш Манасенка!!!

Папярэднія бурныя воплескі параўнаўча з тым шквалам, што страсянуў залу, цяпер здаваліся нясьмелым пошамтам. Першы сакратар падняўся з-за стала, дзе сьціпла сядзеў сярод таварышаў, і накіраваўся да трыбуны з гербам. Зараз можна было разгледзець, што таварыш Манасенка мае добры адкрыты твар старога працаўніка з складачкамі-зморшчынкамі ў кутках вуснаў. Ягоны бездакорны шэры гарнітур ідэальна аблягаў постаць, гальштук яму выключна пасаваў, а кашуля цешыла вока сьляпучай сьнежнасьцю. Стаўшы за трыбуну, таварыш Манасенка непрыкметным рухам абцягнуў рукавы, у якіх бліснулі маленечкія залатыя запінкі, і паклаў перад сабою тэкст дакладу на некалькіх аркушах сьляпуча-белай паперы. Ён вытрымаў пярэву, ня доўгую і не закароткую, якраз такую, як трэба, і, мудра й хітравата прымружыўшыся, зірнуў у залу. Публіка сьцішана й зачаравана глядзела на яго ўсімі сваімі вачыма. Пісьменьнік Шлойма Эцірван, крайні ў першым радзе, паклаў пад крэсла тэчку з рукапісам С. Дабрамолец, закінуў нага на нагу і неспадзявана для сябе ўцягнуў галаву ў плечы.

СКАРОЧАНАЯ СТЭНАГРАМА АДКРЫТАГА ПАЗАЧАРГОВАГА ПЛЕНУМУ РОВЕНСКАГА АБЛАСНОГА КАМІТЭТУ КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ СРУ З УДЗЕЛАМ ПРАДСТАЎНІКОЎ ПРАЦОЎНЫХ І ПРАГРЭСІЎНАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ ГОРАДУ І ВОБЛАСЬЦІ. 17 ВЕРАСЬНЯ 200* ГОДУ.

Пленум адкрыўся дакладам першага сакратара *Ровенскага* абласнога камітэту КП СРУ, члена ЦК КП СРУ таварыша Манасенкі Тараса Панасавіча. «Павінны асабліва адзначыць, — падкрэсьліў ужо ў першых радках свайго дакладу тав. Манасенка, — што апошнім часам, нягледзячы на посьпехі ў эканамічным разьвіцьці вёскі, істотнае паляпшэньне забесьпячэньня прадуктамі абласнога цэнтру ды крокі насустрач у нармалізацыі адносін паміж Сацыялістычнай Рэспублікай Украіны і ЗУР, да якіх з поўным правам можна аднесьці і нядаўняе набыцьцё кампутарнага тамографу для *Ровенскага* лекава-санітарнага ўпраўленьня, з боку пэўных колаў Заходняй Украіны, і, у прыватнасьці, акупаванага Заходняга сектару гораду *Ровно* робяцца незразумелыя, а часам і адкрыта правакацыйныя крокі ў зусім праціглым напрамку. Яскравым сьведчаньнем гэтага было зьяўленьне ў мінулым годзе ў адным з рэакцыйных львоўскіх выдавецтваў кнігі аўтарства Шлоймы Эцірвана «Мур». Гэты, з дазволу сказаць «раман» аж пырскае злосьцю й домысламі, накіраванымі на зьнішчэньне атмасферы стабільнасьці й дабрасуседзтва, дасягнутай паміж дзьвюма суседнімі дзяржавамі. (Выгукі «Ганьба!», агульнае абурэньне ў зале.) Таму сёньня ўсе мы павінны з усёй адказнасьцю сказаць нашае рашучае «не» падобным варожым праявам і спробам зьвесьці на нішто тыя спробы нармалізацыі нашых адносін, якія бясспрэчна і катэгарычна застаюцца нашай унутранай справаю, роўна як і правы чалавека ды свабода слова, пра якую так многа любяць балбатаць псеўдаабаронцы праваў чалавека з Захаду, адначасова

наўмысна не заўважаючы ў сябе пад носам грубага ігнараваньня правоў працоўнага народу... — зазначыў далей тав. Т. П. Манасенка. — Мы, працоўныя сацыялістычнага *Ровно*, павінны з усёй адказнасьцю даць годны гнеўны адпор любым спробам забіць клін паміж дзьвюма часткамі разьдзеленага ўкраінскага народу. Такім, як Эцірван, і іхнім опусам знойдзецца належнае месца на сьметніку гісторыі, якая, як вядома, усіх рассудзіць і дасьць кожнаму належную ацэнку ў адпаведнасьці з справядлівымі законамі дыялектыкі і матэрыялізму. Эцірваны прыходзяць і сыходзяць, а народ Сацыялістычнай Украіны, які будзе сваё сьветлае будучае, гэты народ — вечны!» — такімі словамі завяршыў свой даклад першы сакратар абласнога камітэту КП СРУ. Доклад неаднаразова перарываўся і суправаджаўся бурнымі воплескамі аўдыторыі, воклічамі адабрэньня і поўнай падтрымкі.

Думкі, выказаныя ў дакладзе тав. Т. П. Манасенкі, працягнуў і разьвіў у сваім выступе Праўчук Мікола Паўлавіч, сакратар абкаму КП СРУ па ідэалагічных пытаннях, кандыдат філосафскіх навук. Ён, у прыватнасьці, сказаў: «Сёньняшні дзень нясе нам нямала выпрабаваньняў, у першую чаргу ў галінах эканомікі, умацаваньня і разьвіцьця народнагаспадарчага комплексу, павышэньня якасьці забесьпячэньня працоўных прадуктамі і таварамі першай неабходнасьці, скарачэньня тэрмінаў жыльлёвага і прамысловага будаўніцтва. Па выніках трэцяга кварталу гэтага году *Ровенская* вобласць павінна ўпэўнена ўвайсьці ў дваццатку вядучых эканамічных рэгіёнаў СРУ. На жаль, у гэты складаны час не абходзіцца і бяз пэўных эксцэсаў, у прыватнасьці, на фронце ідэалагічным. Так, напрыклад, апошнім часам у абласным цэнтры і шэрагу райцэнтраў вобласці нязначная колькасьць несьвядомых грамадзянаў, пераважна з ліку моладзі і нясталай інтэлігенцыі, трапіўшы пад уплыў опусаў Эцірвана і яму падобных «літаратараў», страчваюць стваральны энтузіязм і натхненьне, пачынаюць ставіць пад сумнеў шэраг нашых дасягненьняў, заражаюцца хваробаю нездаровага скептыцызму. Таму мы ўсе павінны яшчэ больш працаваць у напрамку самага стараннага данясьня нашых ідэалагічных нормаў і патрабаваньняў да кожнага равянчаніна, грунтоўна прапрацоўваючы на партыйных сходах і сходах працоўных калектываў матэрыялы апошняга партыйнага зьезду, тэатральна-метадычныя працы кіраўнікоў партыі і ўраду і, у прыватнасьці, — кнігу Т. П. Манасенкі «*Ровеншчына*: шлях у будучыню», у якой у сьціслым, сканцэнтраваным выглядзе выкладзеныя планы і накрэсьлены шляхі нашага далейшага наступу, шляхі да працьвітаньня нашага старажытнага палескага краю».

Кібукевіч Вульляна Восіпаўна, даярка-зьвеньнявая калгасу ім. Джамбула, в. Старое Сяло Ракітнянскага раёну пачала свой выступ словамі: «Я — маці. У мяне падростае чацьвёра дзяцей — два хлопчыкі і дзьве дзяўчынкі. І таму мне страшна нават падумаць, што калісьці ім у рукі могуць патрапіць опусы псеўдапісьменьніка Эцірвана з Заходняга сектару гораду *Ровно*. Такія кнігі могуць несці толькі зло, сеяць варожасьць, распальваць паміж людзей найстрашнейшыя адносіны, поўныя злосьці і крывавага чалавеканенавісьніцтва. Я не чытала гэтых кніг, але заклікаю ўсіх прысутных зрабіць усё магчымае, усё, што ў іхніх сілах, каб абараніць маладое пакаленьне ад «шэдэўраў» падобнага роду. Апісаныя ў такіх кнігах прыдуманая падзеі, скрыўленыя адносіны паміж людзьмі нічому добраму ня вучаць. Яны толькі штурхаюць чалавека на сьлізкую сьцежку лёгкай нажывы, на шлях выраджэньня і поўнай дэградацыі асобы. Ды Эцірваны лютуюць

марна, і марныя іхнія вартыя жалю спробы пасеяць паміж намі зерне варожасьці — народ Сацыялістычнай Украіны ўпэўнена пракладае шлях у сьветлую будучыню. Як кажуць мудрыя людзі, сабака брэша, вецер носіць, а нам сваё рабіць, як пісаў паэт працоўных і прыгнечаных Максім Тадзеевіч Рыльскі...» — такімі словамі закончыла свой выступ даярка-зьвеньявая В. В. Кібукевіч.

Янтароў-Берштэйн Самойла Аўрамавіч, выкладчык кафедры прыкладной астраноміі *Ровенскага* інстытуту інжынераў воднай гаспадаркі, адзначыў, што прагрэсіўная працоўная інтэлігенцыя абласнога цэнтру адзінадушна падтрымлівае барацьбу з амаральнымі праявамі ў сучаснай літаратуры. «Раман Эцірвана «Мур» — гэта выклік усім нам, гэта аплявуха, гэта плявок у самае сьвятое. Эцірван зрабіў прадметам свайго рамана наш горад, адлюстравашы яго ў скрыўленым і зьнявечаным выглядзе, надзеўшы сабе на вочы самыя чорныя акулеры. Але што яшчэ горш — ён намагаецца такія самыя акулеры надзець і чытачу, прымусіць яго глядзець на родны горад яго, Эцірванавымі вачыма. Эцірван — бязбацькавіч, які выліў ядро памыяў на самае сьвятое, што ёсьць у сэрцы *равянчаніна*, на родны горад. А гэта наш горад, горад ардэнаносны, горад, авеяны легендамі партызанскіх часоў, горад, які нават у разьдзеленым стане, па віне агрэсіўных колаў Захаду, застаецца горадам творцаў і працаўнікоў, горадам моладзі і студэнтаў, горадам вясны. Эцірван жа намалываў яго горадам бруду і распусты. Што ж, кожны бачыць тое, чаго варты сам. І тая яго вартая жалю кніжачка ўпадзе пылам на сьметнік, куды яе вынесуць будучыя пакаленьні *равянчан*. Бяз сьледу кане ў мінулае, як і вартыя жалю намаганьні некаторых псеўдадзеечаў прадаць наш горад агулам і ў раздроб заходнім уранавым магнатам ды іншым грашовым мяхам за вартую жалю жменьку даляраў-срэбранікаў...»

Васькевіч Васіль Васілевіч, сьлесар-наладнік гарачага сьлітравага цэху вытворчага аб'яднаньня «Азот», дэлегат XXXI зьезду КП СРУ: «У час рабочых пасяджэньняў апошняга партыйнага зьезду ў Кіеве шмат гаварылася пра той уплыў, які намагаюцца закараніць, узмацніць і замацаваць «панове» з Заходняй Украіны на тэрыторыі Украіны сацыялістычнай. Гвалтоўна разьдзелены ўкраінскі народ прагне новага ўзьяднаньня, новага Пераяслава. Але ня ўсе на Захадзе хочуць гэтага ўзьяднаньня. Знаходзяцца там і «дзеячы», якія яго панічна баяцца, прадаўшыся з вантрабамі і бебахамі фінансавым магнатам Уол-Стрыту. Якраз да такіх «дзеячаў» і належыць «пісьменьнік» Шлойма Эцірван, які, нарадзіўшыся ў нашым горадзе, выгадаваны на хлебе, што вырасьцілі працаўнікі *Ровеншчыны*, ня проста пайшоў на амаральны ўчынак, а дасягнуў глыбіняў амаральнасьці, нашкрабаўшы й выдаўшы сваю кнігу «Мур». Эцірван зрабіў горш за свінню. Ён у сапраўдным і пераносным значэньні гэтых словаў нагадзіў там, дзе ёсьць і жыве, у родных сьценах, у родным горадзе. Яго опус недарэмна забаронены да распаўсюджваньня ў *Ровно* і на ўсёй тэрыторыі СРУ. Гэтая кніга злачынная, а злачынныя кнігі, таксама, як і саміх злачынцаў, трэба ізаляваць ад грамадства, каб яны не прынеслі яму яшчэ большай шкоды...»

Зубчук Трахім Дармідонтавіч, адказны сакратар і старшыня *Ровенскага* аддзяленьня Саюзу пісьменьнікаў СРУ ў сваім выступе адзначыў, што задачай літаратара ў наш час павінна быць няспынная, бесперастанная барацьба за мір, чаго абсалютна не відаць у творах гэтак званых пісьменьніка Ш. Эцірвана, што пражывае ў Заходнім сектары *г. Ровно*. Яго раньнія вершы і п'есы стваралі памылковае ўражаньне, нібыта ў літаратуру прый-

шоў новы, арыгінальны аўтар з уласным стылем, уласным голасам. Але паступова гэтае ўражаньне змянілася іншым — у літаратуру прыйшоў прафесійны паклёпнік, цынічны зневажальнік найсьвяцейшых для нашага чалавека паняцьцяў. Яго сапраўднае хіжае зьвярынае аблічча мы здолелі разгледзець толькі пасля гвалтоўнага разьдзелу нашага гораду. Атабарыўшыся ў Заходнім, акупаваным сектары, Эцірван як быццам знарок прыкмячае ў нашым жыцьці толькі прыкрыя, нявартыя адлюстраваньня моманты і атрымлівае асалоду, фіксуючы іх на старонках сваіх пісаньняў і па-вычварэнску смакуючы іх. Ён таксама робіць псеўдафіласофскія абгульненні, хітра перасмыкваючы звычайныя паняцьці і жанглюючы маральнымі каштоўнасьцямі, апяваючы прывідныя свабоды буржуазнага грамадства, якое насамрэч ёсьць толькі эфемернымі міражамі, створанымі прадажнымі пісакімі-кухарчукамі на ідэалагічнай кухні дзядзькі Сэма. Таму задачай кожнага члена абноўленага Саюзу пісьменьнікаў СРУ ёсьць стварэньне такіх вершаў, раманаў і аповесьцяў, якія былі б вартай водпаведзю пісаньням Эцірвана і падобных да яго дзялюк ад літаратуры, якія пераканаўча і аргументавана даводзілі б чытачу перавагі сацыялістычнага ладу жыцьця над капіталістычнымі псеўдакаштоўнасьцямі накшталт «свабоднага прадпрыемальніцтва» і «свабоды сексу». У бітве за чытача нам, пісьменьнікам *Ровеншчыны*, няма куды адступаць. Але ў гэтай бітве мы абавязкова пераможам, бо на нашым баку праўда, а яна, як вядома, — зарука перамогі.

Камсамалец Алесь Фіялка (Баранюк), студэнт педагогічнай вучэльні, паэт-пачатковец сказаў з трыбуны партыйнага пленуму: «Сёньня я цалкам выпадкова пазнаёміўся з Шлоймам Эцірванам асабіста. Ня буду хаваць, што дагэтуль я памылкова знаходзіўся пад уражаньнем ягонай ранейшай творчасьці і нават часта прапагандаваў яе ў асяроддзі сваіх аднагодкаў, што зараз мушу прызнаць прыкрай і недапушчальнай памылкай. Аднак пасля таго, як старэйшыя таварышы растлумачылі мне згубную небясьпеку такога знаёмства і такога стаўленьня да творчасьці Ш. - Эцірвана, я стварыў верш, які хацеў бы зараз зачытаць з гэтай высокай трыбуны. Эпіграфам да гэтага свайго вершу я ўзяў паэтычныя радкі вядомага расейскага паэта «Моцарт отечества не выбирает», якія гранічна яскрава адлюстроўваюць падзею, якую я хацеў выказаць у сваім вершы:

Ми, молоді, ми думали — ви Моцарт.
Ми, молоді, ми думали — ви можете.
Ми думали про вас, що ви...
А ви...
Тепер дивуюсь я — як ваш холодний мозок
Не витече кризь вуха з голови?

(Воплескі ў зале.)

Выступам маладога паэта закончылася афіцыйная частка адкрытага пленуму абласнога камітэту КП СРУ.

III

«Наогул, мазгі, каб выцечы з галавы, ды яшчэ і праз вуха, мусяць быць гарачымі, растопленымі», — у думках адзначыў Шлойма, ужо краем вуха даслухоўваючы выступ маладога паэта і перапаўняючыся да яго сумесьсю двух пачуцьцяў — агіды і сімпатыі. — «Далёка пойдзе, курвін сын, калі за пару гадзінаў і вершык скляпаў, і арыентацыю памяняў!...» У гэты час Самчук,

які зьявіўся з бакавых дзьвярэй зусім побач з першым радам, аднымі толькі вачыма выразна паказаў пісьменьніку, што трэба ісьці за ім, і без ніякіх фокусаў...

Наўздагон яму пралунала абвестка, якую, схіліўшыся да мікрафону на сталае прэзідыуму, зрабіў старшыня сходу: «Просьба не разыходзіцца! Зараз аб'яўляецца перапынак на дзесяць-пятнаццаць хвілінаў, пад час якога вы можаце наведаць буфет на другім паверсе, дзе ў продаж паступіла вада «Пепсі-кола—Байкал» вытворчасьці Здалбунаўскай фабрыкі продтавараў. Па запрашэньнях вы можаце атаварыцца з разьліку адзін літр на чалавека. Потым просім усіх вярнуцца ў залу. Другім аддзяленьнем нашага пасяджэньня будзе ўрачысты канцэрт, на якім перад вамі выступіць капэла сьляпых бандурыстаў музычна-педагагічнага факультэту *Ровенскага* педінстытуту, танцавальны ансамбль «Дзеці Чарнобылю» гарадскога палацу піянераў, вакальны квартэт сьпевакоў-салістаў абласнога ўпраўленьня культуры ды іншыя творчыя калектывы абласнога цэнтру. Пасьля заканчэньня канцэрту будзе прынятая калектыўная рэзалюцыя нашага пленуму, галасаваньне будзе праводзіцца запрашэньнямі, паколькі тут сярод нас ёсьць нямала беспартыйных, якія ня могуць галасаваць партбілетамі. Таму асаблівая просьба — быць уважлівымі і не губляць запрашэньняў!»

Тэчка з рукапісам Сыцепаніды Дабрамол рабілася чым далей, тым цяжэйшай. Эцірван перакінуў яе з рукі ў руку. Што ж за шэдэўр выседзела старая? Добра, пазьней зазірну. Шлойма ўзяў тэчку пад паху і прыціснуў локцем да рабра. Хацелася зрабіць хоць адну зацяжку, але спыніцца на перакур не выглядала магчымым. Яго праважаты шпарка ішоў наперадзе па паркетным калідоры і зрэдку азіраўся.

«Стэ-э-эпам! Стэ-эпам! Йшлі ў бой салда-а-ати!» — раўнуў у нейкім з бочных пакояў жаночы хор. Дзьве цыцкастыя харысткі ў вышыванках і доўгіх чорных спадніцах, перамаўляючыся, прабеглі калідорам, прамінуўшы Самчука і Эцірвана, і зьніклі за жоўтымі паліраванымі дзьвярыма. Бясконца чырвона-зялёная дывановая дарожка вяла Шлойму ў невядомыя нетры Дому палітработы.

III

А Дом палітычнай работы выявіўся ня проста вялікім, а ў сваёй унутрашняй прасторы амаль бязьмежным, што чалавека з вышэйшай тэхнічнай адукацыяй, пэўна, падштурхнула б да думкі пра існаваньне чацьвертага вымярэньня. Насамрэч жа недзе ў глыбінях сваіх, пасьля шэрагу сьляпых беззаконных галерэяў ён непрыкметна пераходзіў у памяшканьне ўласна абкаму, якое было нашмат большае, прынамсі звонку. Нарэшце пасьля спускаў і пад'ёмаў шматлікімі сходамі, пакрытымі чырвона-зялёнымі і зялёна-чырвонымі дывановымі дарожкамі, якіх Шлойма ўжо ня здолеў палічыць, зьбіўшыся паміж пятым і шостым лесьвічнымі пралётамі, яго праз прыгожыя разьблёныя дзьверы завялі ў вялізны пакой з цёмна-вішнёвымі аксамітавымі шторамамі на вокнах, ад якіх ажно да падлогі зьмяіліся залацістыя кутасы. У глыбіні пакою, каля апошняга вакна, блакітна сьвяціўся экран кампутару, і мужчынская постаць, схіліўшыся, чаравала над клавіятурай. Але бліжэй да цэнтру пакою, каля круглага разьблёнага століка, застаўленага ўсялякімі прысмакамі і напоймі, у зручным шырокім фатэлі-гайданцы, закінуўшы левую нагу на правую той знакамітай «чацьверкаю», праз якую немцы ў гады Другой сусьветнай вайны беспамылкова вылічвалі ў сваім тыле амерыканскіх шпегіаў, сядзеў сам першы сакратар абкаму КП СРУ Тарас Панасавіч Манасенка.

Паўзверху гарнітуру на плечы першага сакратара быў накінуты ядвабавы ўсходні чугай, расшыты абмаляванымі золатам сінімі і чырвонымі перцамі.

«Падыдзіце сюды. Бліжэй, бліжэй!..» — уладна, хоць і няголасна загадаў таварыш Манасенка, і Шлойма, азірнуўшыся, зразумеў, што зьвяртаюцца якраз да яго і зьвяртаюцца на «вы». Ніхто з ягоных спадарожнікаў не пераступіў парогу, застаўшыся за дзьвярыма. Хоць, апрача чалавека пры кампутары, нейкія дзьве ці тры постаці ўсё ж рухаліся па пакоі, але былі такімі шэрымі, непрыкметнымі і бясьцелымі, што больш выдавалі не на людзей, а на духаў. Дый разгледзець іх у зацішным паўзмроку было нялёгка. Лямпы дзённага святла скіроўвалі свае стрыманыя промні пад столь такім чынам, што ценяў пад нагамі не было. Замест іх на падлозе шырока ляжаў пад нагамі цудоўны мяккі кілім з густоўнымі ўзорамі, мабыць шалёна дарагі. Шлойма зачаравана апусьціў позірк на ўсходні лабірынт кашлатых лініяў, і той сам сабою склаўся ў мудрагелісты, але даволі чытэльны тэкст: «Участникам Дней украинской культуры в Таджикистане» на долгую память с благодарностью от свободных трудящихся предгорий Памира».

«Ды падыдзіце ж сюды, Шлойма Эцірван! Я да вас зьвяртаюся...» — Тон, якім прамаўляліся гэтыя словы, быў зусім не пагрозьлівы, а капрызьліва-нецяраплівы. Шлойма зрабіў колькі крокаў наперад і зноў спыніўся. У гэты час першы сакратар, гайдануўшыся мацней, схапіў са свайго зграбнага століка крышталёвую шклянку, а адзін з двух людзей-ценяў наліў яму колькі грамаў каньяку з прысадзістай пляшкі, папярэдне віртуозна выхапіўшы тую пляшку з чырвонай скрыначкі-футарала з надпісам «Хенесі», вядома, лацінскімі літарамі. Пагойдваючыся з усё меншай амплітудаю, таварыш Манасенка адпіў з шклянкі, выкарыстоўваючы для гэтага самыя скрайнія кропкі разгойдваньня — пярэдняю й заднюю. Пасьля гэтага ён з усмешкаю сказаў Шлойму, нібыта дражнячыся:

— А вам сьпіртнога не нальем. Вам нельга...

— Абыдуся... — Шлойма высілкам волі стрымаў у горле каўтальны рэфлекс. — Я яшчэ сёньня вып'ю. — Другога сказу ён, здаецца, так і ня вымавіў уголас, адно падумаў. Так, напіцца сёньня пасьля прэм'еры не зашкодзіць. Калі ты яшчэ туды патрапіш, на сваю прэм'еру. Бо дасюль справы ідуць крыху ня ў тым напрамку. Гэты іхні сход, абмеркаваньне раману, гэтае ўсеагульнае ганьбаваньне — падобна на тое, што ўсё яно рабілася нездарма.

— Так-так, усё рабілася нездарма... — прыгаломшыў яго таварыш першы сакратар, эlegantна выгнуўшыся ў фатэлі і рукой у бялюткай манкеце, якая паказалася з шырокага рукава чугая, ухапіўшыся століка падсмажаную грэначку з сардзінкай. Хрумстнуўшы ёю, ён зноў з пераможнай усмешкаю паглядзеў на пісьменьніка Эцірвана. — Недарэмна мы правялі гэты сход. Па-першае, — вы нарэшце пачулі думку нашых працоўных, нашага простага народу пра ўсю вашу так званую пісаніну-крамзаніну. А гэта і ёсьць вашы чытачы. Бо інакш — для каго вы пішаце? Таму што пісьменьнік павінен пісаць так, каб яго разумелі ўсе, — і бабуля на рынку, і кіроўца тралейбусу, і апошні п'яніца, а ня толькі тыя вучаныя-перавучаныя прафесары й акадэмікі з розных там інстытутаў. Па-другое, вы пераканаліся, што мы можам... ну, калі ня ўсё, дык даволі шмат. Па-трэцяе, — вы ўпэўніліся, што і ў нас тут існуе жыцьцё, функцыянуюць грамадскія і дзяржаўныя інстытуты. І што мы тут... што мы тут... мы тут гаспадары! На сваёй зямлі! Зразумелі вы ці не?

Астатнія словы таварыш першы сакратар ужо нярвова выгукнуў, рэзка хітнуўшыся ў сваёй гайданцы і выплюхнуўшы рэшту каньяку са шклянкі сабе

ў расхіл чугаю, на штрыфель дарагога пінжака. Адна з постацяў, бязгучна ўзьнікшы ў яго з-за плячэй, адразу ж прамакнула пляму сурвэткай.

— Дык вось, мы нарэшце падышлі да галоўнага. Пара вам даведацца, дзеля чаго вы тут. — Таварыш першы сакратар, зноў гайдануўшыся, схапіў са століка тарталетку з грыбамі і бліскавічна ўкінуў яе сабе ў рот. Адначасна ён патрапіў паставіць на стол апарожненую шклянку, і тая самая (а можа, і іншая) безаблічная постаць напоўніла яе трохі болей, чым на траціну. Вы тут з надзвычай важнаю мэтай. Зараз вы атрымаеце прапанову, ад якой ня здолееце адмовіцца.

— Ніякіх прапаноў ад вас я не прыму. — Зразумеўшы, што гульні ён мусіць давесці да канца, Шлойма намагаўся непрыкметна дадаць у голас перакананасці, як буфетніца далівае чвэрць шклянкі гарэлкі ў піва для камісіі з абласнога аддзелу гандлю. — І вы ня маеце права мяне тут затрымліваць. Няўжо вы не разумеете, што заўтра ўвесь сьвет даведаецца пра маё зьнікненьне?

— Якое зьнікненьне? — Таварыш Манасенка зноў ветліва заўсьміхаўся. — Вы што, збіраецеся кудысьці зьнікнуць? Мы вам гэтага не дазволім. Вы, пісьменьнік Эцірван, патрэбны нам жывы, здаровы і навідавоку. На людзях, перад тэлекамерамі і мікрафонамі, на першых старонках сусьветна чытаных газетаў патрэбны вы нам...

— І навошта? — самому Шлойму ягонае пытаньне здалося цалкам лагічным.

— Дзеля вялікай справы. Дзеля такой вялікай справы, што вы і самі потым будзеце ёю ганарыцца. — Першы сакратар зноў глынуў каньяку і закусіў сьвежай аліўкаю. — А што да магчымасьці вашага зьнікненьня... Была ў нас такая думка. Але мы адмовіліся ад гэтага рашэньня. Хоць маглі б... У нас тут каўказцы ёсьць, азербайджанцы з Нахічавані, на гарадскім рынку гандаль кветкамі кантралююць. Можна было б вас ім аддаць, яны б за вас добры выкуп атрымалі б. Або яшчэ былі варыянты. Вы нават не ўяўляеце, як шмат варыянтаў мы мелі адносна вас, пісьменьнік Эцірван. Вас маглі вывезці ды прыкапаць дзе-небудзь ува ўсходніх абласьцях — на Жытоміршчыне, да прыкладу, або на Кіеўшчыне. Прычым, прыкапаць так, каб вас хутка знайшлі. Рука б, напрыклад, над зямлёй тырчала. Або галава. «Як у белым сонцы пустыні», памятаеце?.. — Таварыш Манасенка зноў усьміхнуўся, ды гэтым разам штучна, адным толькі ротам. — Але мы маем на вас іншыя віды, даруйце мне гэтую кальку з мовы братняга расейскага народу.

— І якія яны, гэтыя вашы віды? — Шлойма пракручваў у галаве варыянты магчымых адказаў на ягоныя прапановы: завезці ў Заходняе Роўна бомбу, пачку ўлётак, камуністычную літаратуру, пачку даляраў для заходнеровенскіх сацыял-дэмакратаў... Хоць не, апошняя версія цалкам фантастычная — найверагодней, самі б заходнеровенскія сацыял-дэмакраты перадалі б пачак даляраў сюды, ва Усходні сектар. Тады — чаго ж яны могуць хацець?

— А хочам мы ад вас зусім няшмат... — Голас таварыша першага сакратара гучаў ласкава і гіпнатычна. — Сутнасьць нашае просьбы, а вашае задачы такая: адчыніць горад.

— Што значыць — «адчыніць»? — Шлойма не разумеў, але недзе, за падкладкаю мозаку пачынала варушыцца жажлівая, яшчэ не аформленая ў словы здагадка. Ён адпрэчыў яе і прыціснуў, не даючы раскруціцца.

— А то і значыць. Адчыніць горад, аб'яднаць яго, зноў зрабіць нашым

агульным *Ровном*, тым, якое і мы, і вы любіце, да якога звыклі, па якім сумуем і тужым. Вы ж па ім таксама сумуеце? Інакш не прыехалі б сёння, пакінуўшы там, за Мурам, усе свае важныя справы, клопаты і турботы... — У голасе першага сакратара зьявіўся пафас дыктара дзяржаўнага радыё. — Гэта ня так складана, як вам уяўляецца, пісьменьнік Эцірван.

— Гэта значыць? — Шлойма вымагаў пэўнасьці, па-за межамі літаратурнай творчасьці ён не любіў недамавак.

— Не прыкідвайцеся, пісьменьнік Эцірван. Вы цудоўна-перацудоўна разумееце, чаго ад вас патрабуюць. Скажу нават больш — на ўзроўні падсьведомасьці, так-так, не здзіўляйцеся, — нам вядомыя й такія катэгорыі! — Дык вось, на ўзроўні падсьведомасьці вы сам хочаце гэтага ня менш за нас. У патаемных снах сваіх вы ж ня раз прагульваліся Ленінскаю з канца ў канец. Хіба не?

— Не! — Эцірван вырашыў быць цвёрдым і непакісьным. — Я люблю гэты горад, але гэта мой горад, і з вамі я яго дзяліць не збіраюся.

— Ён — ня ваш. І ня наш. Ён сумесны, агульны, няўжо вы гэтага не разумееце, сьмешны пісьменьнік Эцірван! — пафас у словах таварыша Манасенкі не зьнікаў, а зусім наадварот.

— Агульнае ў нас толькі неба і паветра! — Пісьменьнік Эцірван не здаваў пазіцыяў. — А гарады ў нас розныя. Мой горад там, за Мурам.

— Гаўно ў нас агульнае! — гаркнуў на яго першы сакратар абкаму КП СРУ. — Гаўно, або, як пішуць вашы калегі-пісакі, лайно. Па-навуковаму кажучы, экскрэменты, або фекаліі. Гэтыя назвы я ўчора ўдакладніў у лекараў. Дык вось, у нашага гораду ці, калі хочаце, у нашых гарадоў агульная каналізацыя. І каб вы ў гэтым не сумняваліся!

— Ну, дапусьцім. Але якое гэта мае дачыненне да...

— Ага-а! Вось мы і падыходзім да самага галоўнага. Каналізацыйная сістэма, адрозна ад перыметру Муру, кантралюецца ня намі. А — вамі. Дакладней — імі. І таму нам патрэбная ваша дапамога... — Таварыш Манасенка нярвова схіліўся ў фатэлі над столікам і наліў сабе амаль поўную шклянку. Кульнуўшы яе, ён каротка выдыхнуў («Нармальныя людзі гэта робяць да, а не пасьяля ўжываньня алкаголю», — мімаходзь адзначыў Шлойма) і колькі разоў гайдануўся перад Шлоймам моўчкі. Шлойма нават падумаў, што першаму сакратару зрабілася блага, як прафесару Чмоню сёння ўдзень таксама тут, недалёка, у холе Дому палітработы. Але Манасенка праз імгненьне вярнуўся ў прытомнасьць, адно што зрабіўся бурачковым ягоны добры, працоўны твар. Некалькі разоў керхануўшы, ён зьмераў Эцірвана поглядам. — Дык вось, вы павінны нам дапамагчы. У вас жа сёння ўвечары прэм'ера, хіба ня так?

— Так... — пацьвердзіў Шлойма. — Пярэчыць такому відавочнаму факту аніякага сэнсу не было. — Вы, я бачу, даволі добра абазнаньня ў маіх справах.

— Ну, вы нас зусім за лохаў маеце... — у голасе першага сакратара зьявілася незласьлівае абурэньне, і ён чамусьці перайшоў на іншыя тэмы. — Мы ўсё ж людзі з адукацыяй, тое-сёе читалі... Ведаем асабіста і акадэміка Джугалінскага, дарэчы, земляка нашага, з *Ровеншчыны*, і таго другога, кіеўскага акадэміка, Івана Будзу. Яшчэ ў партшколе нам яго працу выкладалі, вядомую такую, напайзабароненую «Нацыяналізм або русіфікацыя» называецца, як цяпер памятаю. Я яшчэ па ёй сямінарскую работу пісаў. Але

* Маюцца на ўвазе дзеячы чэшскага і славацкага нацыянальна-адраджэнскага руху XIX ст. Ян Колар, Павел Ёзаф Шафарык і Вацлаў Ганка.

гэта я адхіліўся ад тэмы нашай размовы. Так, мы ведаем пра ўсе вашы справы там, у Заходнім сектары. Мы ўжо даўно адсочвалі кожны ваш крок. І выбар свой якраз на вас мы спынілі нездарма... Дык вось, ваша задача палягае ў тым, каб... — Таварыш першы сакратар зноў выпіў са шклянкі, гэтым разам не выдыхаючы і нічым не закусваючы. — Адным словам... Мы дадзім вам адзін ключык. Маленькі ключык, які адмыкае некалькі дзвярэй там, у памяшканні вашага тэатру. Гэткая хітрая замежная штучка. Адзін ключык да многіх замкоў. — Ласкавым прымружаным позіркам таварыш Манасенка паглядзеў на Шлойму зьнізу ўгору. — Гэй, там, а наліце яму якога тоніку! — голасна загадаў ён, і адна з безаблічных постацяў, падляцеўшы з глыбіні пакою, хуценька тыцнула Шлойму ў рукі высокую празрыстую шклянку. — І крэсла яму якое-небудзь дайце. Бо размова ў нас яшчэ трохі зацягнецца! — Тая самая постаць паставіла ззаду круглую круцёлку без прыслону і на адной ножцы, прыцягнуўшы яе ад раялю, што драмаў у далёкім прыцемным кутку, праваруч кампутару. Шлойма асьцярожліва апусьціўся на аксамітнае вішнёвае седала. Апірышча для сьпіны не было, таму сядзеццё ён мусіў у скутай паставе, выпрастаўшыся і стуліўшы калені. Правай рукою ён сьціскаў шклянку з тонікам, а левая павісла ў паветры, бо ён ня меў куды яе падзець.

— Не махайце рукой! Вы ж не правадыр! — зрабіў яму суровую заўвагу Тарас Панасавіч і, чарговы раз глынуўшы з шклянкі ды зьмякчыўшы тон, вёў сваё далей. — Дык вось, як вы ведаеце, каналізацыя ў нашым горадзе разьдзеленая.

— Адкуль я магу такое ведаць? Я не адмысловец у каналізацыйных пытаньнях. — Шлойма зноў намогся ўзяць сябе ў рукі, авалодаць плыньню размовы і павярнуць яе ў выгоднае рэчышча.

— Ды гэта няважна! Я вам так кажу, і так яно ёсьць! — Першы сакратар зноў пачаў губляць самакантроль. — І не перабівайце мяне! У мяне яшчэ нарада сёньня ўвечары з дырэктарамі цукразаводаў вобласьці, а я з вамі ніяк не закончу! Сядзіце і слухайце! Вы думаеце, мы што, толькі дзеля вас пленум склікалі? У нас яшчэ і хазяйсьцэвенных вапрасаў па горла! — Тарас Панасавіч правёў далоняй па роўні свайго выразнага падбароддзя.

Шлойма замаўчаў і падрыхтаваўся слухаць.

— Да, так вот, каналізацыя разьдзеленая. Гэта ўжо вашы сьпецслужбы пастараліся... — націск на слова «вашы» ў апошнім сказе першага сакратара не заўважыў бы адно безнадзейна глухі суразмоўца. Хоць, з іншага боку, таварыш першы сакратар наўрад ці размаўляў бы з безнадзейна глухім суразмоўцам. А калі б размаўляў, дык загадзя паклапаціўся б пра добрага сурдаперакладчыка, які хуткімі ўзмахамі рук таксама здолеў бы зрабіць той акцэнт на слове «вашы», якога нельга было не заўважыць. Таму Шлойма толькі кіўнуў. А таварыш першы сакратар працягваў:

— Устанавілі, панімаеш, рашоткі, краты, такія, як вы, можа, на Вусьці бачылі. Перагарадзілі ўсе трубы і ўсе калектары. Адным словам, пранікнуць ні ў ту, ні ў другую старану няльзя. Есьлі, канечна, вы ня крыса, а нармальны чалавек... Вы ж — нармальны чалавек, пісьменьнік Эцірван? — зноў хітры прымружаны позірк, глыток са шклянкі з каньяком. — Нармальны вы, нармальны, іначай мы б да вас не абрашчалісь. Хаця — які вы там нармальны! Вы ж — адброс, падонак! — эмацыйныя перапады ў гаворцы

* Маецца на ўвазе перыяд 1919-1934 году, калі Харкаў быў сталіцаю Украінскай

першага сакратара абкаму настолькі пачасьцелі, што ўжо зрабіліся звычайнымі і амаль сімпатычнымі.

Шлойма паднёс да роту шклянку, якую сьціскаў у правай руцэ і трохі адпіў. Гаркавая вадкасьць не наталіла смагі, а толькі непрыемна абмыла рот і заструменіла ў горла калючым струмком. Эцірван з немалым намаганьнем праглынуў «тонік» і вярнуў свой позірк на таварыша першага сакратара.

— Вы ж — адкіды! Вы, усе тыя, каму ўродзе бы нармальна жывецца ў той квазі-дзяржаве, у той вашай ЗУР. Але асаблівых адкіды сабраліся ў квазі-квазі-дзяржаве, у тым вашым сраным Заходнім Роўне, хай яму ліха! Сволачы! Ўрадзіцелі! Думаеце, я не заўважыў, што эпідэмія каровінага шаленства ў Гошчанскім раёне пачалася адразу ж пасля візіту ў раён вашай западнаровенскай дэлегацыі з гуманітарнай дапамогай? — тон першага сакратара стаў такім вытанчана-абураным і непрыстойна літаратурным, што Шлойму ажно крыху занудзіла. Хоць, гэта і «тонік» мог так падзейнічаць. Хто яго ведае, што яны туды падмяшалі...

— У будучым, пасля нашай канчатковай перамогі... — ужо асвойваў новую думку таварыш першы сакратар — ...пасля немінучай нашай перамогі мы, напэўна, пакінем для вас і такіх, як вы, канкрэтна вызначаныя гэта. Выберам для гэта гарады... якіх не шкада... часткі гарадоў... Заходняе Роўна, Заходні Львоў. Магчыма, Заходні Луцк або Цярнопаль... Мы таксама можам быць велікадушнымі. Калі вораг не здаецца — яго высыляюць. Дый колькі вас там ёсьць, тых патрыётаў-маргіналаў... — (Шлойма, хоць ужо й пачаў прывыкаць да такой лексікі, усё ж уражана падняў бровы.) — Так-так, нам і такія словы вядомыя, вы ня думайце, мы ў партшколе ня бібікі білі. Тое-сёе чыталі. І Колара цытуем па страшнай сіле, і Шафарыка, і Ганку*, і славянафілаў... Можам, калі захочам. Ну, а датычна тых гарадоў, якія я толькі што пералічыў, то вы ж самі разумееце, што Роўна... гэта значыць *Ровно* ў гэтым сьпісе быць ня можа. Уран — гэта, як вы ведаеце, ня толькі антычны бог падземнага сьвету, але і даволі канкрэтны метал, хімічны элемент нумар 92! І яго, гэты элемент, можна будзе выкарыстоўваць ня толькі ў заходніх, наскрозь прагнілых, буржуазных атамных электрастанцыях і бомбах, але і ў нашых, перадавых, прагрэсіўных, такіх, што нясуць... пардон, вы ж самі ведаеце, як цяжка ў нашай мове з герундыевымі формамі, я ж не магу сказаць «нясучых», таму кажу — «такіх, што нясуць», а нясуць яны сусьветнае дабро і шчасьце ўсім і кожнаму. І цяжка прыгнечаным беспрацоўным шматдзетным неграм у каменных джунглях Нью-Ёрку, і нявольнікам-індзейцам у сапраўдных джунглях Лацінскай Амерыкі, і паўднёвакарэйскім, в'етнамскім, кітайскім, тайваньскім, бірманскім, сінгапурскім, ганконгскім абяздоленым сялянам, рыкшам, і кулі, і пагоншчыкам сланоў у Індыі й на Цэйлоне, і грэцкім патрыётам, і курдзкім паўстанцам, і палестынскім змагарам за незалежнасьць, якія якраз зараз нанова адваёўваюць сабе Усходні Ерусалім, і многім іншым нацыянальна-вызвольным рухам ува ўсіх кутках нашай неабсяжнай планеты...

«Гэта падобна ўжо на пашыраную паліцінфармацыю», — падумаў Шлойма, трымаючы ў руцэ шклянку з рэшткамі «тоніку». Таварыш першы сакратар таксама, здаецца, сьцімаў, што захапіўся, і хуценька актуалізаваў і канкрэтызаваў сваю прамову.

— Слухайце мяне ўважліва. Мы дамо вам вось гэты ключык... — жоўты кавалачак металу бліснуў у ягоных пальцах і зноў схавалася ў далоні. — Ім вы зможаце ўмкнуць тэатральны ліфт у падвал, дзе вы сёньня ўжо пабывалі ўраньні. — (Шлойму зусім не здзівіла яго дасьведчанасьць.) — Ім жа,

гэтым самым ключыкам, вы адамкнеце металёвыя дзьверы з надпісам «Аттэншын!» Спадзяюся, вы іх заўважылі, калі йшлі падвальным калідорам. З вартавымі перад дзьвярыма паспрабуйце дамовіцца, я думаю, гэта будзе нескладана. Адразу за дзьвярыма знаходзіцца пераключальнік, а прасьцей кажучы, — рубільнік. Умкнуўшы яго, гэта значыць падняўшы ягоную ручку зьнізу ўгору, вы зможце прыйсьці ў рух краты, якія разьдзяляюць нашу каналізацыю. Яны, гэтыя краты, таксама паднімуцца, і нашы сьпецадзелы ў сьпецыяльных супрацьгаўняных касцюмах (а ў гаўне нам плаваць, як вы разумееце, — не ўпярвой!) за некалькі хвілінаў пранікнуць, ахопяць і захопяць вашае наскрозь прагнілае, буржуазнае, капіталістычнае, праклятае Заходняе Роўна, якое ганебным таўром, пякучай невылечнаю язваю гніе на здаровым целе СРУ!

Шлойма маўчай, слухаючы і ў думках ацэньваючы ўменьне таварыша Манасенкі балансаваць паміж высокім стылем палітзаняткаў і нізкім стылем гаворкі вярбоўніка. А першы сакратар уздымаўся на ўсё новыя й новыя прыступкі і тэрасы ў напрамку да Эверэсту свайго красамоўства.

— Вы ж зразумеіце — вам Украіна ўсё адно не дастанецца! Дый што вы з ёю рабіць будзеце? Вы, непрактычныя рамантыкі... Гісторыю кампартыі Украіны вы ж таксама вывучалі? Ну хаця б у рамках гісторыі КПСС! Памятаеце, як у так званы харкаўскі перыяд* тагачасныя рамантыкі, якія выпадкова, цалкам выпадкова дарваліся... пардон — патрапілі да ўлады, цэлымі пачкамі пускалі сабе кулі ў высокія ілбы?... І правільна. Якраз у гэтым праўда гісторыі і дыялектычная логіка гістарычнага разьвіцьця. Гэтая краіна павінна належыць нам! Нам, упраўленцам, кіраўнікам, нават, калі хочаце, — чыноўнікам! Гэта разумеюць тыя з вашых калегаў, хто ідзе на дзяржаўную службу, між іншым. Вунь цяпер у Кіеве добрую кар’еру робіць адзін быўшы... колішні паэт з Канева, з глыбіні шаўчэнкаўскага краю. Ужо даслужыўся да пасады дарадцы. Там, глядзі, і старшага дарадцу прысвоіць. Мне нядаўна на пленуме ЦК адрэкамендавалі яго — такі прыемны малады чалавек. І творчасьцю займаецца, між іншым. Пра яго крытыка піша як пра перадавога сучаснага паэта. Датычна ж усяго сьвету, які вось-вось даведаецца, дык даведаецца ён не пра вашае зьнікненьне, а пра... Разумеіце, пісьменьнік Эцірван, мы ўжо даўно маглі ўзяць вас за шчэлепы. У нас былі, на нашай тэрыторыі знаходзіліся вашыя бацькі, ваша сясра. Але мы ім нічога не зрабілі. Бо тады вы і сапраўды крычалі б, апелявалі б да вашага «ўсяго сьвету», да яго «прагрэсіўнай грамадскасьці». Але цяпер — тройчы «ха-ха»!

Таварыш Манасенка азірнуўся ў кут, туды, дзе блакітна сьвязаўся манітор. Аператар кампутару, быццам зразумеўшы, што размова закрунула яго, павярнуўся разам з крэслам да сярэдзіны пакою. Гэта быў маладзён з касіцай і некалькімі дзясяткамі завушніцаў у кожным вуху. З-пад ног у яго раптам пачулася ціхае гырканьне. Напружыўшы позірк, Шлойма разгледзеў на падлозе тое, што сьпяраша здалося яму дыванком пад нагамі ў кампутарніка — вялікага сьветлай масьці стафардшырскага тэр’ера. Маладзён з касіцай аднекуль з-пад клавятуры выцягнуў ружовы скрылёк шынкі і закінуў яго ў сабачую пашчу.

— Пазнаёмцеся! Анатоля Дзяжа, наш вядучы кампутарны сьпецыяліст. Ён у нас адзіны сапраўдны кампутарнік на ўсё *Ровно*, дарэчы, родам з Заходняй, з Львову. Выпускнік палітэху. Тут ён на поўным забесьпячэньні, і сабачка ягоны таксама. Дык вось, Анатоля ўжо папрацаваў з дыскам, на якім запісана... Ну... словам, запіс зроблены нашым тамографам сёньня

Ўдзень, калі вы там, у тамографе знаходзіліся. — Таварыш першы сакратар шукаў адпаведныя словы, не наважваючыся перайсьці з высокай лексікі на нізкую, бо сам загнаў сябе на гэтыя вышыні ранейшымі сваімі выказваньнямі. — Адным словам, усё, што вы там рабілі з грамадзянкай Бляшанай В. І. Успамінаеце, пісьменьнік Эцірван?

— Ну вы і сукі... — Шлойма адрэагаваў цалкам машынальна, нічога іншага яму проста яшчэ не прыйшло ў галаву.

— Фу, пісьменьнік Эцірван. І гэта гаворыце вы, майстар слова, віртуоз красамоўства, як вас той-сёй называе... — Таварыш першы сакратар не хаваў свайго задавальненьня ад пачутага й пабачанага. — Шлойма ўсё ж страціў раўнавагу, чаго ад яго так доўга дабіваліся. — Вядома, сам па сабе секс паміж саракагадовымі людзьмі не прыносіць ніякай эстэтычнай асалоды. Вы — ня Мікі Рурк, Яна — ня Кім Бесінджэр. Але амаралкі, я паўтараю — амаралкі! — яе ня любяць нідзе. Ні на Захадзе, ні на Ўсходзе. На Захадзе нават больш. А мы з дапамогаю таварыша Дзяжы можам цяпер уставіць гэтую дыскету ў той ваш сусьветны Інтэрнэт, якім вы так ганарыцеся — праўда ж, можам, таварыш Дзяжа? — Кампутарнік кіўнуў і ўсунуў у сабачую пашчу яшчэ адзін кавалачак шынкі. — І ўсе змогуць убачыць пісьменьніка Эцірвана ў ровенскім лексанупры. Амаль як назва фільму. Як «Чатыры шведкі ў Грэцыі!» — першы сакратар абкаму адкрыта цешыўся сваімі ведамі з галіны айчыннага і заходняга кінематографу.

— Як «Містэр Піткін у варожым тыле»... — Шлойма мусіў адказаць хоць што-небудзь. На душы было пагана, але паказваць гэтага не хацелася.

— Хопіць блазнаваць! Мы можам узнавіць ваш палавы акт нават зьсярэдзіны! Нашы найноўшыя тэхналогіі гэта дазваляюць, — гаркнуў першы сакратар і нярвова адпіў з шклянкі колькі глыткаў «Хенесі». — Чуеце — зьсярэдзіны! Такого порна вы яшчэ ня бачылі! А яго могуць убачыць сотні, тысячы вашых знаёмых...

— Я тут сёньня ў вас, усярэдзіне Муру, пабачыў усяго. — Эцірван супраціўляўся ўжо па інерцыі. Яго проста фізычна нудзіла і ад гэтай размовы, і ад «тоніку», які не наталяў смагі, а толькі пёк агідным гаркаватым прысмакам. Але размова яшчэ не закончылася.

— Пісьменьнік Эцірван! — Голас першага сакратара гучаў амаль урачыста. — Вы не ўсярэдзіне Муру, а якраз звонку! І вы зробіце тое, аб чым мы вас просім. Выканаеце нашае даручэньне. Вам і толькі вам выпала гэтая высакародная, вы б казалі, шляхетная, місія. Вось і берлінскі Мур таксама быў збудаваны і зруйнаваны цягам вашага жыцьця. І каму, як ня вам, быць самым шчырым ворагам усякага роду муроў ды бар'ераў?.. А мы, са свайго боку, вы яшчэ ўспомніце мае словы, — мы яшчэ замовім вам п'есу пра падзеньне Муру. І гэта будзе найлепш ваш твор! Але сьпяраша вы мусіце адважыцца на ўчынак — аб'яднаць горад. Зрабіце гэта! Мы верым у вас!

І таварыш першы сакратар, на ўсю поўніцу гайдануўшыся ў фатэлі, кінуў маленькі жоўты ключык цераз круглы столік проста Шлойму на ступенья калені. Пісьменьнік Шлойма Эцірван тузануўся, ключык сьлізгануў паміж ног і зваліўся на падлогу. Эцірван падняў яго і павольна запіхнуў у левую кішэню. З-за сьпіны нячутна наблізіліся Самчук з Міколам Іванавічам, узялі яго пад локці і павялі да дзьвярэй. Нехта з іх засунуў Шлойму пад паху рукапіс Сьцепаніды Дабрамолец, які ён ужо ня мог узгадаць, дзе і калі пакінуў.

— Ваша машына стаіць зьлева ад уваходу. Ключы ў замку зажыганія. — Мікола Іванавіч гаварыў проста над вухам, спакойна і спраўна. — На пра-

пускным пункце ўсе прэдупрэ... папярэджаны. Так што прайдзёце без усякіх аслажненій.

Яны выйшлі на ганак абкаму і спыніліся на верхняй прыступцы. Зялёная «Мазда» і сапраўды стаяла леваруч, у засені вербаў, амаль каля таго самага месца, дзе сёння ўдзень Шлойма на сходах сустрэў Вульяну. Мур яшчэ ўздываўся раўналежна фасаду абкаму, і постаці ў накідках колеру хакі гэтаксама рытмічна-сыметрычна стаялі пад ім праз роўныя інтэрвалы.

Самчук і Мікола Іванавіч спыніліся і глядзелі на пісьменьніка Шлойму Эцірвана, адкрыта, проста ў вочы. Раптам Мікола Іванавіч ступіў крок, не, паўкроку наперад, і без ніякіх словаў працягнуў Шлойму руку. Шлойма цалкам машынальна пацягнуўся паціснуць яе, калі пачуў:

— Угасьціце яшчэ на разьвітаньне сьгарэтай інастраннай...

— Так-так, канешне. — Пачак «Галуазу», ужо моцна пакамечаны, знайшоўся ў левай кішэнні джынсоўкі. Адно з дзвюх апошніх цыгарэтаў ён уручыў Міколу Іванавічу, другую торкнуў сабе ў вусны і, прыкуруўшы ад працягнутага яму запальнічкі, шпурнуў парожні пачак проста пад ногі, на сходы. Ідучы да машыны, бакавым зрокам пасьпеў заўважыць, як хтосьці з гэтых дваіх хутка нахіліўся і, падняўшы пачак, паклаў яго сабе ў кішэню.

У салоне «Мазды» ён некалькі хвілінаў пасядзеў нерухома, з адчыненымі дзьверцамі. Дакурыў цыгарэту, выкінуў яе пад пярэдняе кола. Запусьціў рухавік, выціснуў счэпленне, павольна выехаў налева, усьцяж Муру, угору і далей.

Апошнія метры перад прапускным пунктам. Вунь там, унізе, каля галоў-пошты ўжо відаць драцяная брама і тралейбуснае кола пад ганкам універмагу. Леваруч, за ялінкамі, у парку прамільгнула магілка з маленькім паўгруддзем героя грамадзянскай вайны, сэрбскага авантурніка Алёкі Дундзіча. Далей — кавярня «Спадарожнік», туды ён так і не зайшоў, смак цестачкі «Лімоннай», прысыпанай цукровай пудраю, так і застаўся не ўгаданым і нанова расмакаваным — да наступнага твайго прыезду сюды? (Пасьля аб'яднаньня гораду, якім-небудзь перапоўненым тралейбусам адноўленага скразнага маршруту...) з вітрынаў крамкі «Адзеньне» на цябе аблупленымі тварамі вырачыліся манекены ў крымпленавых гарнітурах. Схіл сканчваецца, наперадзе роўнядзь, на якой разьлягаецца заходняя частка гораду. Тралейбус пайшоў налева, іншага транспарту тут не бывае. Драцяна-металёва-зялёная брама павольна адчыняецца — ніякай аўтаматыкі, яе ўручную цягне бамбіза-жаўнер у травяністым кашкеце. Выраз ягонага твару незадаволены, ён паказвае табе ўсімі часткамі свайго вялізнага цела: давай, езь хутчэй, якога х...

Наступная брама, вось яна, праз некалькі метраў. Праплываюць паўз цябе пустыя буданчыкі мытнага й пашпартнага кантролю. Брама расчыняецца, як цеста ў дзяжы,— расплываецца на ўсе бакі, проста ў выцьвілае й зіхоткае палескае неба. Не, гэта ліхтары на Пляцы Незалежнасьці. У Заходнім Роўне на асьвятленьні не ашчаджаюць. Яшчэ й вечар не надышоў... Як хутка ты забьўся пра гэта.

Павольна даехаўшы пустэльнай часткаю Саборнай да дзевяціпавярховага будынку з ашчадкасаю на першым паверсе, Шлойма загнаў «Мазду» на ходнік і насуперак усякім правілам прыпаркаваў яе за газетным шапікам. Вылез з салону. «Стоп, а куды ж цяпер?»

III

Найперш трэба купіць цыгарэтаў. Ну, тут, у Заходнім Роўне, зрабіць гэта — не праблема. Вось колішняя кавярня «Сьняжынка» у тым самым дзевя-

ціпавярховіку, цераз сьцяну ад ашчадкасы — цяпер тут прадуктовы супермаркет. Шлойма зачыніў дзьверцы «Мазды» і ўзьняў галаву, гледзячы на дах будынку. Гэта быў першы хмарачос у іхнім гарадку і адпаведна — першы будынак з ліфтам, аб'ектам зайздрасьці ўсіх дзяцей, сьвядомасьці якіх ужо магла дапасьці гэтая думка. Шлойма з Вульянай аднойчы, пасья дзіцячага сеансу на дзесяць гадзінаў у «Юнацтве», ужо вяртаючыся на аўтобусны прыпынак, пасья доўгіх ваганьняў усё ж наважыліся зайсьці ў пад'езд, каб паспрабаваць пакатацца. Як памятаецца, было лета ці позьняя вясна. Прыцемны халадок пустога пад'езду агарнуў іх і крыху, пасья залітага сонцам пляцу, асьляпіў. Узяўшы Вульяну на ўсялякі выпадак за руку, другой рукою старэйшы брат націснуў зярніста-рубінавы гузік, які адразу ж засьвяціўся ў сваёй глыбіні. Сёньня Шлойма ня мог прыгадаць, ці да таго разу ён ужо езьдзіў ліфтам, ці і для яго гэта таксама была ініцыяцыя. Памятаў толькі свой нямоцны, але выразны страх быць застуканым, пакуль яны падымаліся на дзвяты паверх і апускаліся ўніз. Нічога цікавага — ты замкнёны ў фанерным вертыкальным буданчыку, які трымціць, гудзе і некуды рухаецца. Ужо пазьней, студэнтам педінстытуту, ён даведаўся, што ягоныя аднакурснікі з раёнаў, жывучы ў інтэрнатах, мусяць штодня хадзіць на верхнія паверхі пешкі — адміністрацыя навучальнай установы вымыкала ліфты на верасень-кастрычнік, каб палескія дзеці не псавалі іх, катаючыся то ўніз, то ўгору. Тое самае рабілі і галіцкія дзеці ў Львове, і прыдняпроўскія ў Кіеве, і слабажанскія ў Харкаве, але пра тое Эцірван тады не задумваўся.

У ягоным доме ліфту няма — усяго толькі пяць паверхаў, ды і сам ён жыве на першым. Праўда, сёньня, у бацькоў, давлялося падняцца... не, толькі зьехаць долу ліфтам. Але да чаго ўсё гэта ўспомнілася? А, так, там, у нетрах тэатру цябе чакае сёньня яшчэ адна паездка ліфтам. І ня хочацца думаць пра яе. Як ня хочацца рабіць гэтага... Табе загадалі «адчыніць» горад. І ты адчыніш яго? І ты адчыніш яго...

Шлойма адвёў позірк ад шэрага захмаранага надвяхоркам неба над «хмарачосам». Ужо ступіўшы на парог супермаркету, ён раптам рашуча разьвярнуўся, перабег Саборную і праз некалькі дзясяткаў метраў, на вуліцы 16 ліпеня (колішняя Камуністычная, а яшчэ раней — Гітлерштрэсэ) зайшоў у «Блюз» — кругласутачную кавярню, расфарбаваную зvonку і ўсярэдзіне ў бела-блакітныя колеры «Ротмансу». Паўло, гаспадар «Блюзу», дубенскі музыка, знаёмы Шлойму яшчэ з часоў нейкага піянерскага летніку, калі яны разам працавалі ў «Арляняці» ці ў «Агеньчыку», мужчына, на некалькі гадоў малодшы за Шлойму, з густой шчэцьцю, якая адрасцала да вечару на яго вялікім твары, убачыўшы Эцірвана, моўчкі наліў яму пяцьдзясят грамаў каньяку і падсеў да стала. «Нейкі ты сёньня не такі...» — спачувальна прамовіў ён. Шлойма папрасіў яшчэ і «Галюаз» і выклаў з кішэні апошнюю дзясятку. («Грошы нам больш не спатрэбяцца. Фактычна, як і павінна быць пасья перамогі камунізму...») Паўло паклаў перад ім на стол чырвоны пачак і запытаў, ці ня хоча ён чаго яшчэ. Шлойма выпіў, не адказваючы. Смак вінаграднай гарэлкі пракаціўся паднябеньнем, потым горлам і павольна рушыў уніз, у глыбіню. Гледзячы ў няголены твар, Шлойма падумаў, што мусіць, забегшы дадому, таксама пашкрэбці твар і, як пасьпее, залезьці пад душ. Ён кінуў вока на гадзіннік — той паказваў 18:35. Да сёмай заставалася меней за паўгадзіны. Трэба сьпяшацца. Кіўнуўшы Паўлу: «Ну, ты ж будзеш сёньня», — Шлойма, зьдзіраючы акцызную марку з пачка і на хаду прыпальваючы цыгарэту, хутка выйшаў з «Блюзу» і паміж Домам

адзеньня і Александраўскім саборам, паўз гастронам, паўз кнігарню «Слова» патупаў у напрамку дому.

Наўкола разьлягаўся надвечаровы горад. Зеляніна на дрэвах яшчэ была досыць сьвежая, жаўціня толькі ледзь-ледзь кранула лісьце. Дзеньдэ міргалі ліхтарні, з адчыненых дзьвярэй кавярняў відаць былі засьцеленыя белым столікі, зьзялі неонавыя надпісы над барнымі стойкамі, у глыбіні залаў прытульна рухаліся постаці афіцыянтаў. Народ пасля працы нясьпешна запаўняў бары, кавярні й рэстараны. Магчыма, сярод гэтых першых наведнікаў былі нават ягоныя сёньняшнія будучыя гледачы, якія заскочылі за дваццаць хвілінаў да пачатку сьпектаклю кульнуць кухаль піва ці пасмакаваць кавы.

Перакідваючы з рукі ў руку тэчку з рукапісам С. Дабрамолец, Шлойма выйшаў на Тэатральны пляц. Тралейбусы, што прыбывалі з Юбілейнага, разварочваліся перад тэатрам і адчынялі дзьверы. З напалову пустых салонаў выходзілі месьцічы, той-сёй ужо даставаў з кішэні квітку ці запрашэньні на сьпектакль. Спыніўшыся перад «Рубінам», Шлойма перавёў позірк на фасад тэатру. З макаўкі портыку на ўвесь пляц усміхалася велічэзная кардонная Ізабела, праўда, не на поўны рост, а толькі да поясу, ярка падсьвечаная, і літары назвы ягонае п'есы беглі пад ёю сьветлавым радком. Калоны тэатру былі па вертыкалі абчапляныя транспарантамі з фотаздымкамі сцэнаў са сьпектаклю. Перад калонамі ўжо стаяла колькі мікрааўтобусаў з тэлевізійным рыштункам, выгружаліся камеры, пражэктары, лямпы падсьветкі. Нейкі маладзён нешта казаў дзеля спробы ў мікрафон. Публіка паціху цягнулася да ўваходу — сьвяточная, урачыстая. Некаторыя ішлі з кветкамі. Шлойма ня вельмі любіў прэм'еры за іхнюю мітусьлівую атмасферу, але пэўныя прыемныя моманты ўсё ж цаніў.

Ён схамянуўся — трэба сьпяшацца дадому. Тэчка з рукапісам адцягвала правую руку. Маленькі жоўты ключык пёк праз кішэню ў пах. Шлойма перайшоў пляц па перыметры і за гатэлем «Еўрапейскі—Гоф» павярнуў у двор, туды, дзе шэсьць пяціпавярховікаў сышліся ў карэ. Здалёк зірнуў на вокны сваёй кватэры — фіранкі рассунутыя, фортка адчыненая, Баніфацыя на падваконьні не відаць. Ужо ў пад'ездзе краем вока (бакавым зрокам, як і ўраньні) зыркнуў на вечка паштовай скрынкі — там зеўрала цемра.

У кватэры адразу пайшоў на кухню. Парожняя чарупіна мыйкі і стос чыстага посуду побач насыцярожылі. Між тым, задумвацца часу не было. Скідаючы з сябе на хаду джынсоўку і кашулю, зайшоў у пакой. У фатэлі каля вакна ўтульна ўладкаваўся Баніфацы. Ён адно на колькі секундаў зьмераў гаспадара позіркам на паўтара залаціста-зялёнага вока, пазяхнуў і зноў апусьціў галаву на лапы.

Шлойма паклаў перад сабою на канапу тэчку з рукапісам Сьцепаніды Парфіраўны Дабрамолец «Палеская сага» і засакаў на адной назе, выбаўляючыся з вельветак. Дзінькнулі аб падлогу нейкія капейкі, і сярод іх — маленькі жоўты ключык. Цалкам рэфлекторна Шлойма вольнай нагою з нянавільсцю зафутболіў яго падалей пад канапу. — А пайшлі ўсе яны!.. — Ужо толькі ў майтках, шкарпэтках і саколцы сеў перад рукапісам і амаль багавейліва разьвязаў матузкі...

Белы аркуш на пачатку рукапісу нават не насыцярожыў яго. — Праклала зьверху чыстай старонкаю... — Але наступны аркуш таксама зьзяў бялюткай нерушшу. Добрая, якасная папера для друкаркі, ці ня фінская. Ва Усходнім Роўне ня так і лёгка такую паперу здабыць. І ўся, уся папера была

чысьцюткай. Ані літары, ні знаку прыпынку. Трэці, чацьвёрты, пяты і наступныя аркушы таксама. Рукапіс Съцепаніды Дабрамолец быў стосам чыстай белай паперы — недзе так старонак шэсьцьсот.

Раптам у калідоры нягучна рыпнулі ўваходныя дзьверы, Баніфацы ў фатэлі бязгучна падняў сваю чорную галаву, і на парозе зьявілася Аксана.

III

— Я сёньня ўраньні падумала — сямнаццатае, у цябе ж прэм'ера. Я мушу паехаць. Выйшла на трасу, чакаю аўтобусу, а дзясятая з Ковелю да Луцку. Аж тут раптам — мініаўтобус з тэлевізійнікамі. «Нямецкая хваля» і Бі-Бі-Сі, з Варшавы. Едуць здымаць тваю пастаноўку. Спыніліся папытацца, ці правільная дарога на «Вэстэрн—Роўна». Дык яны мяне да самога тэатру падвезьлі. — Жонка, затрымаўшыся на секунду ў калідоры, зьняла сьветлы плашчык і падышла да Шлоймы. — Ну, віншую з прэм'ерай, — прыгарнулася да яго, торкнулася вуснамі ў шчаку, але халаднавата, фармальна. Тое, што адчужэньне яшчэ не мінула, Эцірван адчуў з першага імгненьня, але вырашыў адкласьці канчатковае высьвятленьне стасункаў на пасья. Зараз трэба было зьбірацца і выходзіць.

— Я там на хвіліну зайшла ў тэатр з тымі тэлевізійнікамі! Паказаць ім, дзе і што. Дык там такое робіцца!.. — крычала яму Аксана з-за дзьвярэй лазенкі, пакуль ён насуха, бяз крэму шкроб лязом зарослыя шчокі. — Беганіна, мітусьня. Ніякага заходняга парадку. Маўльвюрф там проста шалее. У Ізабелы вочы нібы ашклянелі. Мандражуюць. Хвалююцца. Пра цябе пыталіся!..

— Усё будзе нармалёва... — Шлойма выйшаў з лазенкі і адчыніў шафу. Белая кашуля, лакаваныя чаравікі, штаны, смокінг — усё ўжо чакала яго, падрыхтаванае яшчэ колькі дзён таму. Смокінг ён раней браў на час, аднак нядаўна нарэшце вырашыў пашыць, і майстар з атэлье насупраць кінатэатру «Космас» шматзначна цокаў языком і доўга наракаў на нядошлую і нестандартную постаць кліента, на вузкую грудзіну і даўгія кашчавыя рукі.

— У цябе сёньня такі адказны дзень... — Аксана паглядзела мужу проста ў вочы, запраўляючы яму запінку ў манкету. — Але я з табой. Ведай гэта. Памятай гэта. — Запінка доўга не патрапляла ў належную пяцельку, а потым нарэшце прасьлізнула і зашпілілася сама сабою, аўтаматычна — пстрык. Жонка, нібы скамянеўшы, не адводзіла позірку ад яго твару.

І раптам Шлойма здагадаўся: яна ўсё-усё ведае. Адкуль? Ніадкуль. Проста ведае, і ўсё. Жаночым неспасьцігальным веданьнем. Ён адпрэчыў гэтае адкрыцьцё як рэч немагчымую і сьмяротную. Дакрануўся да цёмных жончыных валасоў. — Хадзем? — Рэзка адварнуўся. Калі ён зашпільваў смокінг, рукі трымцелі. Паправіў перад люстэркам гальштук-мятлік, крыху авалодаў сабою.

Яны выйшлі з пад'езду. Бралася на вечар. Сіняе дзіцячае пластыкавае вядзерца так і валялася на двары пасярод пясочніцы як сімвал нязьменнасьці й вечнасьці ўсяго сутнага, усяго ня толькі зробленага, але і проста задуманага. Шлойма сьлізгануў позіркам па ім, па аўтастаянцы з лімузінамі ў далёкім канцы двара, па каштанах, якія за дзень яшчэ больш падзалаціліся. «Можа, я бачу ўсё гэта апошні раз...» — бязглуздая й банальная думка падступна перацяла горла. «А можа, усё гэта — сон?...» — наступная думка была не на шмат разумнейшая.

* Трэба гаварыць яму адно і тое ж (ням.).

Горад адпачываў пасья працоўнага дня. За шторами ў некаторых кватэрах сьвяціліся лямпы — чырванаватым, памаранчавым, сінім, залатым сьвятлом. Там-сям стрыманым блакітным сфумата мігцелі тэлеэкраны, грамадзяне вольнага й незалежнага, узятага ў аблогу анклаву, жыхары Заходняга Роўна паважна адпачывалі пасья яшчэ аднаго пражытага дня. Пасья дня клопатаў і працы. Пасья дня здабыткаў і расчараваньняў. Пасья дня. Перад днём. У чаканьні дня наступнага. Паміж двух восеньскіх дзён. У надвечорак. Напярэдадні. Нічога ня ведаючы і ні пра што не здагадваючыся.

III

Яны сьпяраша меліся ісьці праз службовыя дзьверы, ды ў апошняя імгненьне Шлойма ўгадаў, што ў глядзельную залу зручней заходзіць з галоўнага ўваходу. З службовага трэба было праходзіць цераз сцэну, у цямрэчы, чапляючыся за дэкарацыі, падпітых мантажнікаў ды ўсялякі тэатральны хломазд. На галоўным уваходзе, праўда, на іх немінуча накінуцца карэспандэнты, але гэтая дэталёўка ўжо належала да тых напалову прыёмных прэм'ерных нязручнасьцяў, зважаць на якія было няварта. Сур'ёзнага інтэрв'ю ніхто зараз даць ня здольны, ды ў гэтай мітрэнзе ад іх гэтага і ня будуць вымагаць...

Калі яны вузкімі сходамі выйшлі на пляц і пачалі абыходзіць разгатыя яліны, немаведама калі пасаджаныя перад тэатрам, Шлойма кінуў позірк на ўсход, у бок Пляцу Незалежнасьці. Чаргі аўтамабіляў перад драцённай брамай ужо не было. З-за Муру насоўваліся прыцемкі. Заходняе Роўна рыхтавалася патануць у вечары. «Ранавата цямнее, як на сярэдзіну верасьня». Думка сьлізганула, нібы рыкашэтная куля, і закацілася кудысьці ў далёкія закавулкі сьведомасьці. Але тут выплыла іншая думка: што мне ўсё ж насьнілася сёньня ўначы? Не, ня ўзгадваецца. Клубіцца цьмяны хаос вобразаў і адчуваньняў, але нічога канкрэтнага з яго вылучыць не ўдаецца. А верасень і сапраўды перайшоў ужо на другую палову. Шлойма мерзьякавата сьцяўся і прыціснуўся да Аксаны, моцна ўчапіўшыся за яе руку.

Ад калонаў да іх кінуліся дзьве-тры постаці з мікрафонамі.

— Пане Эцірван! Пане аўтар! Аб чым гэтая ваша п'еса? Чаму яе ставіць рэжысёр-іншаземец? Якой вы думкі пра гэтую пастаноўку і трактваньне вашага твору рэжысёрам з Нямецчыны? Чаго вы чакаеце ад сьпектаклю паводле вашага твору? Што вы хочаце сказаць гэтай п'есаю вашым суайчыннікам? Ці будзе гэты сьпектакль у сталым рэпертуары Вольнага тэатру гораду Роўна.

Шлойма на момант спыніўся, лёгенька сьціснуў Аксаніну руку вышэй локця і, зрабіўшы найсур'ёзнейшую міну, адсунуў журналістаў.

— Усе інтэрв'ю — пасья паказу. Наперад нічога казаць не хачу, бо раптам вы будзеце расчараваныя...

Будуць яны расчараваныя, а як жа. У іх ужо вочы гараць, а раты паразяўляліся ад захапленьня. Яны гатовыя напісаць пра гэты сьпектакль даслоўна ўсё, што ты зараз скажаш. Але ты ня скажаш нічога, ты вытрымаеш умовы вашай папярэдняй дамоўленасьці з Маўльвюрфам — да афіцыйнага паказу не даваць ніякіх каментароў. А пасья прэм'еры Георг запланаваньне цэлы тур па сусьветных сталіцах: Берлін, Вена, Бейрут, Ерусалім, нават Нікасія на Кіпры. Выбар гарадоў увесь час здаваўся Шлойму дзіўным, але ён не спрачаўся — гэта была цалкам Маўльвюрфава ідэя, таму няхай ён яе і ўрэчаісьнівае.

Акторы Вольнага тэатру, занятыя ў сьпектаклі, ужо наперад кайфавалі, прадчуваючы турнэ па цёплых і ўтульных гарадах. Найбольшы ж кайф яны атрымлівалі, адчуваючы непрыхаваную зайздрасць да сябе з боку актораў, у сьпектаклі не занятых.

Сяк-так адчапіўшыся ад карэспандэнтаў, Шлойма з Аксанаю ўсё ж вырашылі ісьці праз службовы ўваход, бо ў дзвярах тэатру ўжо тоўпілася столькі публікі, што дастаяцца да агульнага гардэробу яны проста ня здолелі. А так Аксанін плашчык яны павесяць на службовую вешалку каля дзяжурнага і хоць праз кулісы дастануцца да сваіх законных (адпаведна запрашэньням) першага-другага месцаў у першым радзе. Па дарозе яшчэ трэба будзе прайсьці паўз дзвяры службовага ліфту, але гэта ён ужо неяк здолее, праз «не магу». Шлойма здужае. Навошта на яго зважаць, можна выкрэсьліць яго з сьвядомасьці, пагатоў той пракляты ключык, зафутболены босай нагою, пыліцца зараз недзе пад канапаю ў вітальні. Ну і што з таго, што ты зноў, быццам стравус (о, якое прымітыўнае, карыкатурнае параўнаньне!), хаваеш галаву ў пясок. І ніхто цябе гвалтам не прымусіць. І пяску тут няма нікага, вось пілавінне пад нагамі, прыбіральніцы натрусілі, тут трэба прыгнуць галаву — згары зьвісае нейкі кабель, а цяпер ужо сьвятлей, вунь там наперадзе дзвяры... А вось і рэжысёр з галоўнаю выканаўцай!

Маўльвюрф з Ізабелаю энергічна нерваваліся за кулісамі. Зьмеціўшы Эцірвана, яны абое заскакалі на месцы, замахалі рукамі над галовамі і ўсялякімі іншымі спосабамі намагаліся прыцягнуць да сябе ўвагу ў паўцэметры кулісаў. Між тым, Шлойма і бяз гэтага іх заўважыў. Ізабела была ўжо ў сцэнічным уборы — строгай чорнай сукенцы з белым каўнерыкам. Яе шыю аздабляла дыяментавае калье (сапраўднае, пра яго чамусьці пыталіся ўсе журналісты, якія бралі ў актрысы інтэрв'ю), з-за вуха тырчэў радыёмікрафон — як элемент сцэнічнага ўбору і як функцыянальная рэч таксама.

— Ты вярнуўся! Цудоўна! — Ізабела на секунду прытулілася да Эцірвана і адразу заклапочана засакатала: — Тут сярод запрошаных ёсьць вельмі-вельмі важныя людзі!.. Ну, я хацела сказаць,— усе людзі важныя, але тут прыбылі на персанальнае запрашэньне Георга людзі з часопісу «Тэатар дэр цайт». Ты мусіш даць для іх асобнае інтэрв'ю пасья... — яна запнудлася, ...пасья таго... як усё закончыцца.

«Чаму яна сказала менавіта так — «пасья таго, як усё закончыцца»? — Шлойма адчуў, як пакрысе зьязджае з глузду. — Няўжо і ёй нешта вядома? «Не, гэта ўжо псіхоз нейкі ў мяне пачынаецца». Ізабела ж, павярнуўшыся да Маўльвюрфа, амаль у самае вуха крыкнула:

— Man muss ihm gleich das sagen!*

Зорка еўрапейскай рэжысуры, лізнуўшы Аксану ў шчаку, падступіў да драматурга з іншага боку, узяў яго за локаць, і канфідэцыйна прашаптаў:

— Дык вось... Гэта вельмі важна — інтэрв'ю для «Тэатар дэр цайт». Гэта наш профытны часопіс ф тэатральным сьфеце... А атразу пасья тахо... якраз гэта я пафінен табе пафедаміць — пасья спэтаклю, адразу пасья спэтаклю нас чакае мікрааўтобус, які атразу фырушае на Берлін. Там ёсьць тфа фольных месцы. Тля цябе і тля Аксаны. Гэта — каб ты федаў..

— Дзякуй, Георг! Цяпер я буду ведаць. Я падумаю... — Шлойма адышоў і паглядзеў на Маўльвюрфа з паўтараметровай адлегласьці: прыгожы каляровы швэдар з яркімі рукавамі, сьветлы каўнерык кашулі, палатняныя штаны, спартовыя чаравікі. — Георг ня мог быць апрануты стандартна, ён жа быў багемаю, мастаком. Увесь бляск заходняй цывілізацыі, уся сьціпная

чароўнасьць посттэхналагічнага грамадства стаялі зараз перад ім, на недамеценай падлозе сцэны, шырока расставіўшы ногі.

— Тумаць трэба хутка. І фсё іншае рабіць таксама. — Георг бліснаў заклапочанай усьмешкай, потым, мяркуючы, што размова закончаная, павярнуўся да Ізабелы і бяз знакаў прыпынку выпусціў ёй у твар нейкую даўжэзную тыраду па-нямецку. Яна, праўда, яшчэ кінула цераз плячо нейкі амаль умольны позірк у бок Шлоймы з жонкаю, але сказаць ужо нічога не пасьпела, ня здолела, бо мусіла слухаць астатнія наказы Маўльвюрфа, успрымаць, разумець іх і ківаць галавою на знак гэтага разуменьня.

Яны пайшлі ў залу. Шлойма на ўсялякі выпадак махнуў перад носам білецёркі паперкамі запрашэньняў, але яго і тут ужо пазналі. Першы рад быў яшчэ амаль пусты, і Эцірван, зірнуўшы ў глыбіню залы і ня ўбачыўшы там нікога важнага або цікавага для сябе, усунуў жонцы ў рукі запрашэньні і нягучна прамармытаў:

— Я яшчэ можа пасьпею цыгарэтку выкурыць.

Ён выйшаў у бочны калідор і ўзяўся шукаць пачак «Галюазу», які зусім нядаўна набыў у «Блюзе». Сьпяраша здалася, што ён наагул пакінуў цыгарэты ў джынсоўцы, ды потым яны знайшліся ў нутраной кішэні смокінгу.

Ззаду хтосьці зьлёгка абняў яго за плечы. Шлойма рэзка павярнуўся — перад ім у парадным мундзіры з аксельбантам і некалькімі медалькамі на грудзях стаяў маёр Пэтэр Зоммэр.

— Віншую з прэм'ераю! — усьмешліва прамовіў маёр. — Хвалюешся?

Шлойма кіўнуў і, выцягнуўшы з пачка цыгарэту, пачаў шукаць запальнічку. Потым узгадаў, што ў тэатральных калідорах курыць забаронена, і для гэтага трэба ісьці ў пакой для курцоў, што каля туалету ў процілеглым баку калідору. Восьці туды з сабою Зоммэра не выпадала. Непрыпаленая цыгарэта палезла назад у пачак, фільтрам уніз — ён заўсёды так рабіў, пазначаючы менавіта тую цыгарэту, якую ўжо хацеў закурыць.

Яны падышлі да вакна, за якім на горад паціху клаліся прыцемкі і пачыналі тлець жарынкі ліхтарняў. Унізе, пад імі, наўскасяк да шэрага будынку тэатру, амаль усутыч прылягала сіня-белая фарбаваная выцягнутая спаруда — адзіны будынак, хоць і з нумарам 87, па няіснай вуліцы Разіна, без імя, проста Разіна, пэўна, знакамітага расейскага бунтаўніка, якому пашчасьціла засесьці у сьвядомасьці будучых пакаленьняў адзіным учынкам — выкіданьнем у хвалі цела персідскай князёўны. А, магчыма, якога-небудзь іншага Разіна, невядомага або прызабытага мясцовага дзеяча. У гэтым будынку доўга месцілася рэдакцыя моладзевай газеты «Зьмена», дзе сам Шлойма нейкі час працаваў на пасады літкансультанта, чытаў прысланыя з раёнаў вершы і як мага мякчэй пісаў аўтарам адмовы.

— Шёне штат... прамовіў Зоммэр.— Дзівосны горад... Табе пашчасьціла. Ты ня проста пісьменьнік з Роўна... з Заходняга Роўна. Ты — паэт такога мілага гораду. Шлойма... Я ня ведаю, але я прадчуваю. І я давяраю сваім прадчуваньням. У самы бліжэйшы час ты мусіш зрабіць для гэтага гораду нешта надзвычайнае. Нешта вельмі і вельмі выдатнае...

Зоммэр абаперся на падвоканьне й няголасна прадэкламаваў:

Medchen stehen an der Toren,
Schauen scheu ins farbige Leben.
Ihre fenchten Lippen beben
Und sie warten an den Toren.

Пасьля гэтага маёр Зоммэр яшчэ раз пранікнёна зазірнуў Эцірвану ў вочы

і, па-вайсковаму крутануўшыся на абцасах, узьбег па сходах на верхні ярус, да дзьвярэй сваёй ложы-бенуару.

Шлойма курыў каля вакна, як школьнік, з рукава, азіраючыся на дзьверы, дзе ў кожны момант магла зьявіцца цётка-адміністратар. Некалькі пасьвяточнаму апранутых параў, усміхнуўшыся ў яго бок, прайшлі ў залу. Эцірван затушыў цыгарэту аб падэшву і прытаптаў рассыпаныя па паркеце жарынкi. Недакурак запіхнуў у шчыліну на падваконтні. Яму ўжо ўсё было дазволена. Салодкая атмасфера вар'яцтва хмяліла і штурхала да безразважлівасьці. Ён шпарка зайшоў у залу і амаль падбег да свайго месца. Аксана здзіўлена паглядзела на мужа зьнізу ўгору.

Шлойма прыхінуўся плячыма да аксамітавага борціка аркестровае ямы і дзёрзка падняў галаву. Перад ім узвышалася ўжо напоўненая зала. Публіка паблісквала ў ложах і ў партэры шкельцамі бінокляў ды сям-там упрыгажэньнямі на жаночых шыях. Модныя дэкадэнскія колеры — бэзавы, сьветласалатавы, ружовы — суседзілі са строгім чорным і шляхетным шэрым. Шлойма дзе-нідзе пазнаваў чыноўнікаў з магістрату, журналістаў з аддзелаў культуры мясцовых газетаў, прадстаўнікоў замежных фірмаў, акрэдытаваных у Заходнім Роўне, студэнтаў і выкладчыкаў інстытуту культуры, перад якімі ён нядаўна выступаў. Прывялая квецень-пустаквецень Заходняга Роўна, замкнёнага анклаву, асуджанага гораду, найлепшыя, шанавальнікі мастацтва, яны сядзелі перад Шлоймам, чакаючы чарговага выбуху ягонае творчасьці.

Неспадзявана для сябе ён узняў рукі над галавою і адчайдушна імі замахаву. Позіркi залы сьлізганулі па ім, але не сфакусаваліся.

— Людзі! — здушана выдыхнуў Шлойма. Зала зноў здзіўлена паглядзела на яго нападуюка, наводзячы рэзкасьць, яшчэ ня верачы ўбачанаму. Хаця чаму б і не, аўтар перад пачаткам паказу раптам адчуў неабходнасьць нешта сказаць глядачам. Гэта не зусім звычайна, але ж і сёньняшняя пастаноўка незвычайная. Калі гэты экспромт увогуле не падрыхтаваны загадзя. Можна, сёньняшняя заходняя рэжысура якраз у тым і палягае, мо гэта апошні піск тэатральнае моды, хто ведае?

Шлойма напружана праглынуў сухую, як мука, сьліну і распачна прахрыпеў зале — партэру, і балконам, і лохам, і верхнім ярусам галёркі:

— Я сёньня... сёньня я быў там. На тым баку, за Мурам. Гэта зусім побач, гэта так блізка... Там... там — фікусы! Як быццам нікога там асабліва так не тыраняць, не рэпрэсуюць... езьдзіць транспарт, людзі ходзяць на працу... і нават піва ў бляшанках, нашае, заходняе, прадаецца, праўда, у валютных аддзелах. Але рэч ня ў тым! Зусім ня ў тым рэч! Я вельмі прашу, зразумейце мяне. Там — фікусы ў доўгіх калідорах, яны стаяць у дзежках, фікусы з бліскучым запыленым лісьцем! І гэта — самае страшнае...

Хтосьці прыцішана гіпкнуў. Яшчэ нехта запляскаў і адразу апамятаўся, спалохаўшыся сваёй сьмеласьці і таго, што зала яго не падтрымае. Цяпер маўчаньне залы было ўжо асэнсаваным і метанакіраваным. Крыху нават пагрозьлівым было гэтае маўчаньне. Шлойму нарэшце слухалі.

— Ня ўсе добрыя тут. І ня ўсе дрэнныя там. Але тут мы розныя! А там — усе аднолькавыя, разумееце?

Зала засьмяялася амаль адзінадушна. Потым рэдзенька запляскала, быццам і не ў далоні, а паляпваючы па плячы, — ды што ўжо ты там, сядзь, расслабся, не бярэ да галавы. Праз воплескі Шлойма яшчэ пачуў,

як у трэцім радзе мажняя мамуся ў аксамітавай бэзавай сукні гучна пра-шаптала сваёй юнай дачушцы:

— Спадар аўтар хоча зрабіць акцэнт на небясьпецы камуністычнага тэ-рарызму, якой прысьвечаная ўся яго творчасць і гэтая п'еса ў прыват-насьці. Ён хоча ўзмацніць нашае ўражаньне ад прагляду пастаноўкі. — У мамусі Шлойма пазнаў выкладчыцу інстытуту культуры, якраз з аддзялень-ня рэжысуры. Яна казалася тым самым тонам, як у аўдыторыі, тлумачачы студэнтам розьніцу паміж У. Шэкспірам і А. Каламійцам. А запомнілася гэтая дама Шлойму тым, што падчас творчай сустрэчы з ім кіравала студэнтамі, падаючы ім умоўныя знакі, калі і каму за кім задаваць пісьменьніку пытаньні, ужо напісаныя на паперках. Найарыгінальнейшым сярод іх было: «Над чым вы зараз працуеце?»

Шлойма рэзка сеў і адчуў, як да твару, да галавы прылівае кроў. Аксана сьціснула яму руку вышэй локця, акурат, як ён ёй перад уваходам у тэ-тар. Ён павярнуўся да жонкі. У вачах цямнела. Але ён зразумеў, што гэтая пачала гаснуць кандэлябра пад стольлю. Адначасна паплыла ўгору зас-лона. У зале запанавала цішыня.

III

З артыкулу-анонсу ў газеце «Вячэрняе Роўна», вячэрні выпуск 17 ве-расьня 200* году

П'еса Шлоймы Эцірвана «Праграма перадачаў на паслязаўтра», ство-раная роўненскім аўтарам летась, рыхтуецца да пастаноўкі ў Вольным тэатры нашага гораду. Дзея адбываецца ў тэлевізійнай студыі. Падчас перадачы ў студыю ўрываюцца тэрарысты, якія, захапіўшы дыктарку, ролю якой выконвае Ізабела Штольц, у закладніцы, абвяшчаюць у эфір свае патрабаваньні... Аднак кіраўнік тэрарыстаў неўзабаве пазнае ў паланёнай дыктарцы сваё паўзабытае першае каханьне. Гэта асноўная сюжэтная канва сьпектаклю, а дэталі застаюцца таямніцаю за сямю пячаткамі, бо на рэпетыцыі пакуль што не пусьцілі ніводнага прадстаўніка мас-медыяў.

Запрошаны для гэтай пастаноўкі рэжысёр Георг Маўльвюрф з Мюнхену, вядомы сваімі працамі ў найбуйнейшых тэатрах Заходняй Еўропы, пад-рыхтаваў для патрабавальнага роўненскага глядача відовішча цікавае і нязвычайнае. Вось жа сёньня ўвечары на сцэне Вольнага Тэатру жарсьці палітычныя пераплятуцца з асабістымі. Сапраўдную рэцэнзію на паста-ноўку, а таксама інтэрв'ю з рэжысёрам, аўтарам і выканаўцаю галоўнае ролі чытайце ў заўтрашнім ранішнім выпуску «ВР».

III

На сцэне, падымаючы асобныя часткі падлогі на розныя роўні, ціха гулі плюнжэры. У пранізьлівым сьвятле пражэктараў мільгацелі парушынікі. Белы храмаваны метал і сьляпучае асьвятленьне былі двума асноўнымі кам-панентамі прэдуманай Маўльвюрфам дэкарацыі.

На ўзвышэньні ў цэнтры, за бліскучым металёвым сталом, дакладна такім, як у трупярні шмат гадоў таму, адно што не засланым цялеснага колеру цыратай, на бліскучым металёвым крэсьле сядзела Ізабела. У чорнай сукні, вытанчаная і неверагодна прыгожая, з мікрафончыкам, які вытыркаўся з-за вушка, яна ўпэўнена вытрымала працяглую ўступную паўзу і нарэшце прамовіла першую фразу п'есы, з некалькіх тысячаў фразы напісаных Шлоймам.

— Добры вечар! Апошнія навіны. З вамі Алеся Дабравольская... — Му-

зычная застаўка, што азначала пазыўныя тэленавінаў, прагучала коратка і бравурна. Шлойма адвёў вочы ад сцэны і ўтупіўся ў падлогу пад борцікам аркестровае ямы.

Ці то ад ніякаватасьці, ці яшчэ з якое прычыны ён ня мог сачыць за дзеяй на сцэне. Тэатр — гэта наогул бессаромнае мастацтва, і гэтую яго таямнічую бессаромнасьць Шлойма ўсьвядоміў даўно, яшчэ гадоў дзесяць таму, калі ягоную першую монап’есу-аднаактоўку паставілі ў Нямецчыне. Адрозна ад кіно, дзе на белай прасьціне бегаюць усяго толькі расфарбаваныя цені, у тэатры на затапаную сцэну выходзяць жывыя, цёплыя людзі з дыханьнем і біцьцём сэрца. І актрыса, якая іграла ў яго монадраме, уразіла Шлойму на самай першай рэпетыцыі. Маладая жанчына, з чужога сьвету ня проста ведала на памяць некалькі дзясяткаў старонак напісанага ім тэксту, ня проста прамаўляла яго, а жыла падзеямі, прыдуманымі ім і перанесенымі на паперу недзе там, калісьці раней — не прамаўляла, а паказвала.

Тэатр... Тэатр... У найпроставым і пераносным значэньнях. Як найумоўнейшае з усіх мастацтваў (здаецца, паводле Арыстоцеля) і як безумоўны будынак з калонамі ў цэнтры ягонага гораду. Шлойма спрабаваў узгадаць, калі ж ён упершыню патрапіў у гэты храм мастацтва. Найверагодней, гэта надарылася ў тым раньнім дзяцінстве, яшчэ да нараджэньня Вульляны, у тым дагістарычным часовым раі, пра які захаваліся абрывачныя й салодкія ўспаміны. Ён мог добра прыгадаць сябе гадоў з чатырох-пяці, век досыць позьні, бо, да прыкладу, Леў Талстой памятаў сябе яшчэ немаўлёнкам, са спавітымі ручкамі-ножкамі, і вельмі тым ганарыўся. (Ну, ня геній ты, Шлойма, ня геній, дый «Вайну і мір» ты ніколі ня стаў бы дваццаць чатыры разы перапісваць...)

Але з тых бесклапотных гадоў яму найперш памятаўся не тэатр, а мотатрэк. Стары, яшчэ драўляны, ён стаяў амаль на месцы цяперашняга стадыёну. Васіль, бацька, ня надта гарнуўся да тэатру, затое спорт — які заўгодна — любіў апантана. Ён увогуле быў чалавекам заўзятым, асабліва ў маладосьці. Таму шанаваў матагонкі (тады яны яшчэ не называліся ангельскім слаўцом «сьпідвэй»), а таксама матабол, экзатычны такі спорт, дзе тузін матацыклістаў гойсае па полі за велічэзным мячом, заўзята намагаючыся заштурхнуць яго ў вароты. А потым, у перапынку матчу або пасья яго заканчэньня, Васіль і Зоя спыняліся каля гандлёвых палатак, што стаялі вакол мотатрэку, і куплялі надвячоркам піва, якое пілі з галандскім сырам, наскрыляным тонкімі пластачкамі. Васіль даваў глынуць трохі піва і сыну, і той гаркавата-салёны смак сьвежага піва з сырам, тая рэдкаватая зярністая сумесь у роце і сталася для Шлоймы назаўсёды смакам дзяцінства, а ня нейкія там марцыпаны-шакалады, як тое бывае зазвычай. Піва было сьвежае, сёньняшняе; ужо назаўтра яно сплывала шэра-зялёным планктонам, калі перавярнуць дагары донцам супроць сьвятла цёмна-брунатную пляшку з падкоўкаю налепкі пад саменькім яе рыльцам. Закаркоўвалася гэтая пляшка зеленкаватым капсулем, ужо праз год-два ты будзеш зьбіраць іх, выкарыстаныя, і каменьчыкам загінаць усярэдзіну вострыя краі, каб гуляць гэтымі эрзац-манеткамі ў чыку — не на грошы, а проста так, на інтарэс. Аднак гэта будзе ўжо там, у школьным дзяцінстве, ужо пасья выгнаньня з раю. А ў школу ты пайшоў першага верасьня, сам-адзін, узяўшы партфельчык і букет, які падрыхтавала табе Зоя, у якой быў першы клас у іншай школе, а Васіль, дзе быў тады Васіль? Дзесьці побач... А як жа, ня так і далёка, калі браць у планетарным маштабе,— за колькі сотняў кіламетраў

у тыя верасьнеўскія дні віравала ня восень, а «пражская вясна», і вайсковая частка з мабілізаванымі салдатамі й афіцэрамі запасу стаяла нападготове паблізу савецка-чэхаславацкай мяжы, недзе ў Закарпацьці, і толькі ў дваццатых днях верасьня бацька вярнуўся, у вайсковай форме, яшчэ й з пісталетам, які ён на наступны дзень здаў у ваенкамат, але перад тым пасьпеў даць табе патрымаць, папярэдне выняўшы абойму, і ты з усяе сілы ціснуў на курок, але зброя стаяла на засьцерагальніку, таму нават ня пстрыкнула. А першага верасьня ты сам дайшоў у васьмнаццатую школу, сам знайшоў першы «А» клас і самотна ўладкаваўся пры сьцяне. Настаўніца трохі здзіўлена паглядзела на цябе, перапытала імя-прозьвішча, забрала з рук букет і пасадзіла на перадапошняй парце. За дзьвярыма класу, у калідоры, забразгатаў рыплівы электронны званок...

А ў тэатр ты ўпершыню патрапіў яшчэ ў дашкольныя гады, з запрашэньнем на навагодні ранішнік, якое Васіль атрымаў ад прафсаюзу. У астатнія дні сьнежня, або, яшчэ больш забавна, у першыя дні студзеня, калі новы год ужо тыдзень-паўтара як надышоў, гарадскія дзеці па чарзе цягнуліся ў тэатр на дзясятую ці адзінаццатую гадзіну раніцы, у актараў ад бясконцага налепліваньня колкіх дзедмарозаўскіх бародаў браліся ў прышчы твары, а кардонныя кошычкі-падарункі былі напоўненыя печывам і карамелькамі, сярод якіх можна было адшукаць дзьве-тры прыстойныя цукерчыны, адна з якіх абавязкова была гранітавым зубадрабільным грыльям у шакаладзе. Але апроч кошычка, які табе давалі ў абмен на запрашэньне, можна было зарабіць яшчэ адзін — трэба было толькі выйсьці на сцэну, калі персанажы навагодняй казкі — зайчыкі, лісічкі, вожыкі ды іншыя нячысьцікі — пачыналі клікаць дзяцей з залы для ўдзелу ў інтэрактыўных, як цяпер кажуць, забавах. І калі наступіць на горла ўласнай годнасьці ды пад рогат залы з завязанымі вачыма пачаць зьбіраць на сцэне кардонныя мухаморчыкі, дык потым з рук пафарбаванай саракапяцігадовай лісічкі сьмялун атрымліваў дадатковы кошычак з тым самым (а часам і бяднейшым на адну шакаладку) наборам. Гэта потым ужо ў ягоным жыцьці былі выходы на сцэну ў складзе «сямёркі», а яшчэ пазьней — і як пісьменьніка, аўтара тэкстаў, што ажывалі на гэтай сцэне. Сёньня таксама... хоць — наўрад, ну, калі ўжо вельмі бурныя будучы воплескі і Маўльвюрф выскачыць з-за кулісаў у сваім фраерскім швэдры і, узяўшыся з актарамі за рукі, пачне вачыма, ротам, усёй істотаю выклікаць яго, ды яшчэ з залы хто-небудзь выгукне: «Аўтара!» — сарваўшыся ў канцы слова на піск, тады ўжо можна неахвотна, быццам саромеючыся, бачком выйсьці на сцэну, цмокнуць у шчочку Ізабелу і сьціпленька ўладкавацца скраёчку...

З успамінаў яго вярнулі не падзеі на сцэне, дзе бліскучая Ізабела і далей бездакорна вымаўляла тэкст, а нейкае лёгенькае, ледзь чутнае дзвыньканьне і пажвавеньне публікі ў першых радах. Напружыўшы ў паўцемры зрок, зірнуўшы налева, Шлойма ўбачыў невялікі цёмны цень, які павольна рухаўся па борціку аркестровай ямы. Якраз гэты рух і нараджаў тое пазвоньваньне. Прымружыўшыся, Шлойма разгледзеў праяву лепей. Гэта быў Баніфацы.

Кацішча мэтанакіравана і нячутна ішоў па аксамітавым борціку, крыху сьцяўшыся і раз-пораз пасьвечваючы зялёнымі вачыма на людзей з першага раду, ад якіх яго аддзяляў нейкі метр. Часам хтосьці адважна працягваў руку, каб яго паглядзіць, і тады кот ашчэрваўся і сычэў, гэтаксама бязгучна, ультрагучна: ахха!.. Зраўнаваўшыся з Шлоймам, зьвер панюхаў прастор перад сабою, потым прысеў, нібыта для скачка, але задняя лапа сарвалася з борціка, і ён ня скочыў, а проста зваліўся гаспадару на калені. Шлойма

падхапіў яго, лёгенька правёў рукою па кацінай галаве, па шыі й там, пад нізам, на матузочку намацаў нешта металёвае. Гэта быў маленькі ключык з жоўтага масянжовага металу. Ядвабны матузок сам сабою развязаўся, і ключык мякка сьлізгануў яму ў далонь. Вось і ўсё.

III

Цяпер нават заканчэньня першае дзеі чакаць ня трэба. Можна і трэба зрабіць гэта ўжо зараз. Ня тое, каб нельга вычакаць яшчэ колькі хвілінаў, але яны ўжо анічога, анічагуткі не вырашаюць. Дзея працягваецца. То бок — мусіць працягвацца. То бок — ня мусіць перапыняцца. Таму — час дзейнічаць.

Пісьменьнік Эцірван як мага цішэй і непрыкметней падняўся з свайго першага месца ў першым радзе і зрабіў шырокі крок за штору, якая захінала дзьверы ў калідор. Яшчэ адны дзьверы, каля туалету — у глыбіню тэатру, за кулісы. Праз іх ты ўжо праходзіў сёньня, няпоўную гадзіну таму, і там, за гэтымі дзьвярыма, Георг з Ізабелаю далі табе ведаць, што...

Так, тут трэба больш асьцярожна. Леваруч — сцэна, калі зірнуць цераз плячо, можна ўбачыць Ізабелу ў крэсьле, а дакладней — дыктарку Алесю і постаць верхавода тэрарыстаў, якая камлыжліва навісае над ёю ў плямістым камуфляжы. Зараз сцэна закончыцца, і пачнецца наступная, адна з ключавых у п'есе. Георг інтэрпрэтаваў яе проста фантастычна. Двое тэрарыстаў катуюць Алесю адмысловай аўчаркаю, вымуштраванай для сексуальных атакаў на жанчын. Сцэна ў гэты час завешваецца тонкай ядвабавай фіранкаю, скрозь якую відаць толькі цені, сілуэты жанчыны і жывёлы. Музыкае суправаджэньне таксама фантастычнае — бонгі і бубны, цалкам арытмічныя. У першым варыянце тэксту ў Шлоймы такой сцэны не было, але Георг настойваў, што патрэбна, неабходна нешта шокавае, экстраардынарнае — і Эцірван дапісаў некалькі старонак.

Службовы ліфт стаяў на першым паверсе і адчыніўся адразу ж, як Шлойма націснуў кропку. Далей штосьці трэба зрабіць з ключыкам, уторкнуць яго ў нейкую шчыліну на пульце... Вось яна. Ключык заходзіць як дахаты. Кнопка з літарай «П», што азначае «падвал» і нічога болей. Націснуўшы яе, Шлойма задумаўся: выцягваць ключык са шчыліны зараз ці ўжо тады, калі ліфт дойдзе куды сьлед? Але рухавік ліфту загудзеў, і ключык сам высьлізнуў назад. Шлойма не пасьпеў падхапіць яго, і кавалачак металу дзвынкнуў аб падлогу. Механічна нагнуўшыся, Эцірван убачыў проста пад носам, на падлозе белы аркуш паперы фармату А4, складзены ў тры столкі. Гэта была праграмка сьпектаклю, надрукаваная ў трох колерах на лазерным прынтэры. Капнутае мыскам чаравіка лісток узьяцеў, па-матыльковаму ўзмахнуўшы загнутымі краямі, і разгарнуўся сваёй сярэдняй трацінаю, той, што раней была схаваная.

Па баках, на адгорнутых крыльцах слупком ішлі «Дзейныя асобы і выканаўцы», а таксама нейкія ўзяттыя ў двухкосьсе цытаты ці з тэксту п'есы, ці з рэцэнзіяў на ранейшыя пастаноўкі Маўльвюрфа. Але пасярэдзіне роўна адфарматаваным цёмным шрыфтам чарнеў якісьці зусім іншы, не датычны сёньняшняга сьпектаклю тэкст.

Шлойма адхіснуўся, то бок выпрастаўся на поўны рост. І так, стоячы, прачытаў з вышыні сваіх метра васьмідзесяці — далёказоркасьць, яна

* Даўно ўжо чакаю пана! Мой калега не дачакаўся і пайшоў. Прашу, зрабіце гэта як

раптам выявілася ў яго адразу пасья саракоўніку, дазваляла рабіць гэта без праблемаў.

МЫ, ПРАДСТАЎНІКІ ПРАЦОЎНЫХ І ПРАГРЭСІЎНАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ ЗАХОДНЯГА, ЧАСОВА АКУПАВАНАГА Ў МІНУЛЫМ СЕКТАРУ *Г. РОВНО* НА СЁНЬНЯШНІМ УРАЧЫСТЫМ СХОДЗЕ АДНАГАЛОСНА ПРЫМАЕМ І ГОРАЧА ПАДТРЫМЛІВАЕМ ДОЎГАКАЧАНЫ ВЫЗВОЛЬНЫ РЭЙД УЗБРОЕННЫХ СІЛАЎ СРУ, У ВЫНІКУ ЯКОГА НАРЭШЦЕ АДБЫЛОСЯ ЎЗЬЯДНАНЬНЕ НАШАГА ШМАТПАКУТНАГА ГОРАДУ. РАНЕЙШАЕ НЕНАТУРАЛЬНАЕ СТАНОВІШЧА НЕ МАЛЛО ПРАЦЯГВАЦЦА — НА КАРЦЕ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ УКРАЇНЫ ГАНЕБНЫМ ТАЎРОМ ГАРЭЛА АБКРУЖАНАЯ МУРАМ І КАЛЮЧЫМ ДРОТАМ ЯЗВА. НАШЫ ПАКУТЫ ЎСЯРЭДЗІНЕ ГЭТАГА ІЗАЛЯВАНАГА ГЕТА ПЕРАСЯГНУЛІ ЎСЕ МАГЧЫМЫЯ МЕЖЫ. У ГЭТАК ЗВАНЫМ «ЗАХОДНІМ РОЎНЕ» ПЕРАСЬЛЕДАВАЛАСЯ САМА ІДЭЯ САЦЫЯЛІЗМУ, У ТОЙ ЧАС, КАЛІ ЖОРСТКАЯ СУТНАСЬЦЬ КАПІТАЛІЗМУ, НЕ САРОМЕЮЧЫСЯ, ПАКАЗВАЛА СВАЕ ВАЎЧЫНЫЯ ІКЛЫ. САЦЫЯЛ-ДЭМАКРАТЫЧНАЯ ПАРТЫЯ ЗАХОДНЯГА СЕКТАРУ *РОВНО* БЫЛА ПАЗБАЎЛЕНАЯ МАГЧЫМАСЬЦІ БРАЦЬ УДЗЕЛ І ПЕРАМАГАЦЬ НА ВЫБАРАХ У ГАРАДСКУЮ ЎПРАВУ. І Ў ТОЙ САМЫ ЧАС КАПІТАЛІСТЫЧНАЯ ПРАПАГАНДА СПРЫТНА СЬПЕКУЛЯВАЛА НА ЧАСОВЫХ ЦЯЖКАСЬЦЯХ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭСПУБЛІКІ УКРАЇНЫ, РЭТРАНСЬЛЮЮЧЫ ПА ЗАХОДНЕРОВЕНСКІХ КАНАЛАХ ТБ ВЫПУСКІ ТЭЛЕВІЗІЙНЫХ НАВІНАЎ, ПРЫЗНАЧАНЫХ ДЛЯ ПРАГЛЯДУ ТОЛЬКІ ПЛЕДАЧАМІ СРУ. АДНАК НАСУПЕРАК АГАНІЗУЮЧЫМ КАНВУЛЬСІЯМ КАПІТАЛІСТЫЧНАГА ГРАМАДСТВА, САЦЫЯЛІЗМ ЗДАБЫЎ НОВУЮ, ЧАРГОВУЮ ПЕРАМОГУ. НА ПАЛІТЫЧНАЙ КАРЦЕ СЬВЕТУ СЬЦЁРТАЯ ЯШЧЭ АДНА КРЫВАВАЯ ПЛЯМА, ЗРУЙНАВАНЫ ЯШЧЭ АДЗІН ЦЭНТР ПРЫГНЁТУ І ЭКСПЛУАТАЦЫІ ПРАЦОЎНЫХ.

САБРАЎШЫСЯ СЁНЬНЯ Ў АБЛАСНЫМ МУЗЫЧНА-ДРАМАТЫЧНЫМ ТЭАТРЫ, МЫ ГОРАЧА ВІТАЕМ ПРЫСУТНЫХ НА СХОДЗЕ ПРАДСТАЎНІКОЎ РОВЕНСКАГА АБКАМУ КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ СРУ І ЎРАЧЫСТА АБВЯШЧАЕМ АКТ ДАЛУЧЭНЬНЯ ЗАХОДНЯГА, ЧАСОВА АКУПАВАНАГА Ў МІНУЛЫМ СЕКТАРУ *Г. РОВНО* ДА АБЛАСНОГА ЦЭНТРУ СРУ.

17 ВЕРАСЬНЯ 200* ГОДУ.

Асабісты подпіс.

Як доўга гудзе рухавік ліфту недзе там, высока пад стольлю!.. Колькі ж гэта ехаць уніз, гэтыя паўтара паверхі, ад сцэны ў сутарэньне. Ці, можа, ты ўжо ў нейкім іншым вымярэнні й едзеш зараз праз гады, праз мінулыя, забытыя і незабыўныя, скрозь іхнюю цьвердзь, скрозь іхнюю цёмную масу, і яны сыходзяцца над галавою, нібыта колцы на стаўбуры дрэва: дзевяноста, васьмьдзясят, семдзясят, шэсьцьдзясят...

Цікава, а што зараз там, па той бок Муру? У каналізацыйных сутарэньнях, ці як лепей сказаць — шахтах? тунелях? — пашыхтаваліся вайсковыя аддзелы, апранутыя ў адмысловую форму. На іх, напэўна, маскі тыпу аквалангаў, з трубачкамі... з якімі яшчэ трубачкамі? Яны ж апускаюцца на самае дно! У іх дыхальныя апараты з балонамі і шлангамі. За плячыма ў кожнага паміж балонамі прымацаваны аўтамат, вядома, «калашнікаў», куртаты, дэсантны варыянт з алюміневым прыкладам. Аўтамат абаронены адмысловым чахло, каб субстанцыя, праз якую яны будуць плысьці, не пашкодзіла, не разьела пачарнёную сталь. У іншым чахле — доўгі нож, сьпецназаўскі кінжал, пры боце — сапёрная рыдлёўка, яна часам бывае нашмат эфэктыўнейшаю за кінжал. Некалькі гранатаў на поясе... Хоць не,

гэта ўжо перабор, ня будуць жа яны кідаць гранаты ў людзей, прынамсі, з тае прычыны, што асколкі могуць дастаць іх саміх...

Яны вынырнуць, іхняя гумова-латэксная форма ўжо ня будзе блішчэць, фекаліі будуць сплываць па іхніх грудзінах, па баках, па авальных шкельцах іхніх масак. Яны ўвойдуць у залу знізу, з аркестровай ямы, як сёньня ўраньні сказаў Маўльвюрф: «Гэта пудзе такі неспацяваны хот». Гэта будзе цалкам неспадзяваны ход... Смурод ад іхніх скафандраў хутка пераб'е ўвесь той парфумны букет, што зараз разьліваецца ад балконаў да партэру, сьляды іхніх ластаў на дыванах, якімі засланыя праходы паміж радамі, назаўсёды паўядаюцца доўгімі брунатнымі плямамі — як звароты да будучых пакаленьняў! Пасланьні дасьледнікам, археолагам, падобныя да тых, якія любілі некалі закладаць у падмуркі новабудоўляў сацыялізму: «А мы спадарожнік запусьцілі, а мы для дзетак Нікарагуа сто тонаў медыкаментаў сабралі, а мы тэлевізар купілі, чорна-белы, «Нёман» называецца, у Беларусі зроблены, а мы атамную станцыю будаваць пачалі, а мы Сьцяпана ў Аўганістан праводзілі, няхай службыць, лісты піша, а я ў папа абедала, — сіротка сказала...» Гэтыя пасланьні будуць чытацца бяз літараў, адно сваім пахам. Калісьці ты на раскопках у Зьвянігарадзе ўразіўся, што конскі гной княжацкай эпохі і праз стагоддзі зьберагае пах. Пах — субстанцыя трывалая якраз праз сваю нематэрыяльнасьць...

Аднак хопіць пра пахі. Пара дзейнічаць. Тая, умоўная дзея на версе няхай сабе працягваецца, а ты распачынай сваю, канкрэтную. Непапраўную. Непаўторную. Немінучую. Вось ты нарэшце тут. Прыехаў. Апусьціўся. Ужо падвал.

III

Дзьверы ліфта рэзка разышліся ў паўцэнтру падвальнага калідору, і Шлойма скалануўся — проста перад ім нехта стаяў. Але гэты імгненны ці то шок, ці то мандраж адразу знік, калі ён разгледзеўся: у прыцемку стаяў вартавы — адзін з тых, што ахоўвалі металёвыя дзьверцы з надпісам ATTENTION!

Гэта быў малады польскі жаўнерык, сьветлавалосы, ахайны, памыты і паголены, адно што выснажаны дзесяцігадзінным стаяньнем на варце ў сутарэньні. Убачыўшы Шлойму, ён па-вайскаваму цокнуў абцасамі і амаль адрапартаваў — відаць было, што ўсе фразы загадзя падрыхтаваныя, разьмешчаныя ў неабходнай пасьядоўнасьці і спраўджаныя на мэтазгоднасьць кожнага слова. Дзесяці гадзінаў варты на гэта хапала з лішкам.

— Czekam na pana już od dawna! Mój kolega nie doczekał się i odszedł. Proszk, niech pan to zrobik najszybczej. Czeka na to Ukraina, i Polska na to czeka. Wreszcie uwalnimy się od siebie.*

Прамовіўшы ўсё адным духам, ваячок рэзка і ўадначас плаўна адступіў убок, вызваляючы Шлойму дарогу. Эцірван прайшоў паўз яго, нават не азірнуўшыся. Ён добра ведаў, куды яму цяпер трэба.

III

Заціснуўшы ў далоні распракляты ключык (а ён ажно прапякае далонь сваім халодным металёвым дотыкам!) я павольна іду калідорам у цёмнае

* Тут, як і раней, перакладчык вырашыў пакінуць украінскія вершы ў арыгінале, каб чытач пераканаўся, што няма на сьвеце іншай мовы, бліжэйшае да беларускае.

чэрава тэатру. у глыбіню ягоных сутарэньняў. Відаць, унікнуць свайго прызначэньня мне сёньня не наканавана. Гэтая прэм'ера, усе гэтыя людзі, Аксана, Зоммэр, Маўльвюрф, нават Баніфацы — усе хочучь ад мяне гэтага ўчынку. Зрэшты, я сам заўжды дакараў сябе за нерашучасьць, за тыя недарэчныя рэфлексіі-медытацыі, з прычыны якіх я столькі прапусьціў, не пасьпеў, не дабраў у сваім жыцьці. Дык вось ён цяпер у мяне ў руках — мой шанец на чын, на дзею, на перамогу! Большасьць народу ў зале, там, наверху, прыбраныя ў свае найлепшыя ўборы, напырсканыя парфумаю, радасныя й узбуджаныя — тая большасьць, бясспрэчна, заслугоўвае, каб я зрабіў гэта. Гэтую... гэтую зьмену дэкарацыяў, перапрашаю за літаратурна-тэатральны тэрмін, але ж я ўсё ж драматург! Ствараць дзею — маё прызначэньне, мая задача! Я намагаўся пра гэта сказаць у сваім сумбурным выступе — хто ж вінаваты, што яны сьмяяліся?..

Ну што ж, даруй і бывай, мой улюбёны, маленькі мой, утульны горад, маё Заходняе Роўна, маё Роўна вечаровае, Роўна ранішняе, Роўна паўдзённае і паўночнае, залітае сонечным, месяцавым і ліхтарным сьвятлом, захутанае восеньскімі туманамі, абсыпанае шэраньню і сьнегам, залітае дажджом, пабітае раптоўным градам, бясконца роднае і дарагое. Горад мой... Мой неда-горад... Як я люблю цябе і як я цябе ненавіджу, і давеку не здолею разьяднаць гэтыя пачуцьці, і ніколі ня вызначу, якое з іх мацнейшае, якое сапраўднейшае. Па ўсіх тых Парыжах, Берлінах ды Амстэрдамах я гуляў часовым прыхаднем, мімаходлівым турыстам — і меў я там хлеба лусту, і піва глыток, і славы кавалак, і паўсотні разумнікаў-інтэлектуалаў зазіралі мне ў заплямбаваны рот на чытаньнях і прэсавых канфэрэнцыях, і ганарары з некалькімі нулямі я атрымліваў там у акуратных капэрсіках, каб там іх і растраціць-прагайдамачыць, але толькі ў тваім родным затхлым лоне бываў я шчасьлівы з дзесяцьцю капейкамі ў кішэні. На тваіх вуліцах, пад тваімі дахамі спазнаў я ўпершыню і пякучае нясьцерпнае шчасьце, і такую салодкую ганьбу. Пыл дарог тваіх, вуліцаў і пляцаў, прысадаў, сьцежак і завулкаў давеку вякоў не абтрасу я з ног сваіх. Бледны і грэшны стаю перад тварам тваім, безаблічны і звычайны горад мой, вялікі і апэрэтакны горад мой, зайздросьлівы і шляхетны, прагавіты і прадажны, вяліка- і маладушны, часам нават цалкам бяздушны, уседаравальны і незлапамятны, са сьцятымі зубамі, з прыкушанымі вуснамі люблю цябе ўсяго — і сялянскія хаты ў Тынным, і катэджы вакол Грабніка, і старую забудову на Замкавай, і буйнапанельную безаблічнасьць ільнокамбінату й Юбілейнага. Люблю цябе і ненавіджу, абагаўляю і праклінаю, плачу і сьмяюся ў прадчуваньні таго, што зараз мушу ўчыніць.

А зрэшты — што такога я зраблю? Запушчу прымітыўны механізм — дыў тое, калі здолею. Злучу дзьве ўмоўна, толькі ўмоўна разьяднаныя плыні бруду й нечысьці, два космасы фекаліяў, два акіяны г...на, якія плывуць з Захаду і з Усходу. Яны і самі, без мяне, калі-небудзь у прышласьці, крыху пазьней, акісьлілі б, разьелі тыя сімвалічныя краты і бесперашкодна зьліліся б у адзінае цэлае. Дыў ці зраблю я гэта, і як я гэта зраблю? І чаму б мне не зрабіць гэта — я ж не апошні, не найгоршы сярод блудных сыноў тваіх, блудны мой горад. Блудны бацька, сам прыйдзі ды пакайся перад блудным сынам тваім — і даруе табе сын, як і ты дараваў бы яму, і многім братам і сёстрам ягоным, яшчэ нават не нарадзіўшы і не зачаўшы іх... Горад зьліецца з горадам, горад уяўны з горадам рэальным, і другі паглыне першага, як, зрэшты, і мусіць быць. Ніколі цябе не існавала, мой выпешчаны ў марах, мой народжаны ў снах, мой прысутны толькі на

некалькіх дзясятках старонак горад. Ніколі дагэтуль і ніколі пасьяля. Толькі зараз, тут і цяпер, пакуль чытач перабягае вачыма гэтыя амаль што апошнія радкі. Часам, у будучыні які-небудзь самотны турыст пройдзе маім сёньняшнім маршрутам, гартаючы пажоўклыя старонкі майго раману ў мяккай вокладцы з гнутымі краямі, палохаючы недарэчнымі пытаннямі прастадушных мінакоў на вуліцах тваіх, і тыя ў адказ зьдзіўлена вырачацца — які раман? Які Шлойма Эцірван?

Гэта ўжо канец. Фінал раману і канец незалежнаму гораду, аточанаму гораду. Заходняму Роўну — канец. Мур не ўпадзе, ён проста зьнікне, патоне ў вечаровым сутоньні. Горад аб'яднаецца, паяднаецца, узьяднаецца. Зьнікаюць, быццам разьвейваюцца, растуць у паветры ярка ілюмінаваныя вежы пяцізоркавых гатэляў над горадам, раз — і няма іх. «Еўрапейскі—Гоф», «Тэатральны—Рэдысан», «Халідэй Ін»... Зьнікаюць рэстараны й прагулянкавыя тэрасы па-над Вусьцяй — увесь той Гідрапарк пераўтвараецца ў панурую дрыгвяністую й крымінальную мясьціну. Рынак каля Стадыёну застаецца, але няма ўжо на ім ні туркаў, ні кітайцаў з в'етнамцамі — такіх экзатычных, такіх каларытных і незвычайных. Бяз іх горад — ужо ня той. Бо колькі дзясяткаў замежных студэнтаў воднага інстытуту — гэта адно затурканыя азіяты, бескарысныя, няздатныя стварыць аблічча гораду, дадаць яму сваіх непаўторных рысаў. Адна за адной зачыняюцца дарагія крамы-буцікі, імгненна ператвараючыся ў звычайныя дзяржаўныя ўстановы з сьценамі, пафарбаванымі алейнай фарбаю нясьцерпна аднолькавых колераў, з аблезлымі сходамі-пераходамі, захарканымі ўдзячнымі й задаволенымі наведнікамі.

Ключык увайшоў у шчыліну лёгка, нібы змазаны. За дзвьярыма быў вуженькі пенал, недзе метр на метр, ня болей. Нетынкаваная цэгла дзе-нідзе ўзялася павуціньнем, але проста за дзвьярыма, чыста выцёртая, на вышыні мужчынскай грудзіны, цямнела аблямаваная металам вертыкальная шчыліна, з яе тырчэла долу, прыкладна ў становішчы «трыццаць пяць на сёмую» металёвая ручка, звычайны кавалак арматурыны з нашрубаванай зверху невялікай эбанітавай кулькай.

Як усё проста... Зараз ты толькі падымеш гэтую ручку, да канца, да поўнага пстрыку — і ўсё. Які кароткі зразумелы ўчынак, або «чын», як любяць пісаць радыкальныя газеты, звар'яцелыя на чысьціні граматычных формаў.

Нібы з вышыні птушынага палёту ўбачыў Шлойма сваё роднае Роўна. Ён быццам ляцеў па-над аўтатрасаю, з усходу, з боку Антопалю: над рэстаранам «Гарынь», над зьвярынцам, над карпусамі абласной лякарні, над недалужнай, падобнай да пальца (?) патарчакай каструбаватага манументу (да нейкай там гадавіны! нейкай там Перамогі!), абстаўленага танкамі, гарматамі ды іншым мілітарным жалезьзем, якое зверху выдавала бурымі землянымі жабамі, што павыпаўзалі на сваё жабінае вясельле. Па-над аўтавакзалам, друкарняй, скрыжаваньнем Венская—Саборная, якая там яшчэ Ленінская. Ці ўжо Кіеўская? Горад ляжаў пад ім, адзін і адзіны. Езьдзілі тралейбусы, аўтобусы й аўтамабілі, пешаходы перабягалі вуліцы, чалавечы мурашнік кіпеў і вірыўся. Чвэрць мільёну жыхароў, амаль трыста тысячаў. Не вялікі і не малы, вельмі сярэдні горад...

Пісьменьнік Шлойма Эцірван глыбока выдыхнуў і паклаў руку на чорную эбанітавую пупку, якая вянчала ручку рубільніка.

III

Надвечорным травеньскім паркам ішлі хлопчык з дзяўчынкаю. Даклад-

ней — хлопец з дзяўчынаю. Ішлі яны павольна, амаль гуляючы. Ішлі ад цэнтру, паўз асілка з цмокам, паўз каскад фантанаў, паўз танцпляцоўку-патэльнію, паўз атракцыён-каруселі. Дрэвы выпроствалі над імі сваю сьвежую, яшчэ ліпучую маладую лістоту, не запыленую, не паточаную вошкай-траўніцай. Аблокі плылі ў небе, ружовыя й лёгкія. Хлопец, зазіраючы дзяўчыне ў шэрыя-шэрыя вочы рытмічна пагойдваўся і рыфмаваў свой першы ў жыцьці верш. Словы нязвычайна пераліваліся, зьліваліся, зьліпаліся й салодка ня мелі на вуснах: сіресиротстводнів маеглибиннийзмiст мiстомоїхснiв мiстомоїхмiст чашанектаруйлайна вiп'юїїдодна ценемоявина ценемоявина аледлякогожiще налитавонаушэртъ ушчэртъ-налитавона бувменiзнакщоя зовсiмiнакшiйя всеценiзнавши втямивназавше ценевинамоя середтвоїхслiв здравицiйматюки середтвоїхсинiв ялишодинтакiй хочiневсiвони бевзiтамудаки духтвiйненачедзвiн внебоповiльносплива виростеiншiйсин якнавеснiтрава можепротебевiн знайдеiнакшiслова.*

На горад апускаліся прыцемкі. І горад у іх быў адзін. Адзін, адзіны.

